TOPONIMIE RETOROMANĂ

Ovid DENSUSIANU
Universitatea din Bucureşti

Curs ţinut la Universitatea din Bucureşti în 1915. Publicat cu un studiu introductiv, note şi indici de **Liviu Onu** şi **Magdalena Popescu-Marin,** Bucureşti, 2013.

Introducere

Încă din anul 1973, cei doi lingvişti prieteni, profesorii Liviu Onu şi Augustin Maissen (nativ romanş, profesor în Carolina de Nord, SUA) împreună cu subsemnata plănuiserăm să publicăm cursul ţinut în 1915 de Ovid Densusianu la universitatea bucureşteană despre toponimele retoromane, culese cu migală de autor, în timpul vizitelor sale în regiunea Engadina de Jos (cantonul Grisons) din Elveţia şi prelucrate în funcţie de interesul prezentat pentru domeniul romanic şi cu precădere pentru cel românesc. Urma ca Liviu Onu (reputat filolog, bun cunoscător al manuscriselor lui Ovid Densusianu, a cărui corespondenţă a publicat-o în mai multe volume), cu ajutorul bibliografic retoroman al cercetătoarei Magdalenei Popescu-Marin, să pună la dispoziţia lui Augustin Maissen textul cursului şi studiul său complet pentru a fi traduse în sursilvană şi engleză cu scopul de a fi publicate în străinătate. Din păcate, timpul nu a aşteptat. Profesorul Augustin Maissen s-a stins din viaţă în anul 1992, după o boală îndelungată şi necruţătoare, iar profesorul Liviu Onu în anul 2002, înainte de a-şi fi desăvârşit cercetările, dar lăsând numeroase note şi însemnări pe baza cărora încercăm acum să restabilim unitatea investigaţiilor sale şi să comparăm contribuţia lui Ovid Densusianu în domeniul toponimiei retoromane cu alte contribuţii mai recente.

Cursul de *Toponimie retoromană,* ţinut de Ovid Densusianu în faţa studenţilor săi, în luna mai 1915, la Facultatea de filosofie şi litere a Universităţii din Bucureşti, este alcătuit din trei lecţii.

Ca marea majoritate a cursurilor romanistului bucureştean, şi acest curs a fost editat, sub formă litografiată, de către unul dintre studenţii lui Ovid Densusianu. Spre deosebire însă de celelalte cursuri litografiate, acesta a fost publicat, nu ca o lucrare autonomă, ci ca un apendice la cursul fundamental al profesorului, din anul şcolar respectiv, curs apărut în format 17/ 21 cm, cu următoarele date pe foaia de titlu: „ Prof. OVID DENSUSIANU, *Curs de morfologie romanică* pe anul 1914 – 15. Rezumat de stud. D. Mărăcineanu. [Bucureşti, 1915].” Lucrarea conţine : 1 f. + 477 f. Litografia este realizată după manuscrisul editorului. Ciclul de lecţii intitulat *Toponimie retoromană* se află la p. 408-477.

Cursul de morfologie romanică este format din 17 lecţii, ţinute de Ovid Densusianu între 14 XI 1914 şi 8 V 1915, iar cel de *Toponimie retoromană* conţine lecţiile din 5, 22 şi 29 V 1915. Lecţiile au o numerotare unitară, cu cifre romane: I-XVII, respectiv XVIII-XX.

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

Cursul de toponimie retoromană este anunțat în finalul ultimei lecții (XVII) a cursului de morfologie romanică în următoarea formulare: „Vom trece acum la cercetarea câtorva probleme de toponimie retoromanică. Şi dat fiind şi numărul restrâns de lecții ce ne-au mai rămas, vom căuta să expunem ceea ce e esențial şi ceea ce va putea arunca o oarecare lumină asupra unor puncte de filologie ce prezintă tot interesul" (p. 407).

Menționăm că Ovid Densusianu acordă aici termenului de *filologie* o accepțiune foarte largă, curentă, de altfel, în vremea aceea, în Europa.[1]

În ediția de față, prezentată ca autonomă, am renunțat la indicația *Partea II*, care precede titlul cursului de *Toponimie retoromană* de la p. 408. S-au omis, de asemenea, ca nesemnificative, cifrele prin care sunt notate cele trei lecții (XVIII-XX).

Ne-am dat seama că „rezumatul" – de fapt notițele de curs ale studentului D.Mărăcineanu – nu a fost revăzut de autor, căci textul litografiat conține numeroase inadvertențe grafice, ortografice, lingvistice, de conținut şi stilistice, pe care le atribuim editorului, fără nicio urmă de îndoială.

Întrucât ediția de față se adresează nu numai specialiştilor, ci şi unui cerc larg de oameni de cultură, am considerat că avem o datorie de onoare față de memoria marelui lingvist român, Ov. Densusianu, nu numai să actualizăm ortografia, ci şi să eliminăm, pe cât posibil, inadvertențele găsite în notele de curs, atrăgând însă atenția asupra lor.

Sub raportul criticii textuale, textul litografiat de D. Mărăcineanu are valoarea unei copii manuscrise. Este vorba de transcrierea propriilor note, luate la un curs universitar, în vederea difuzării lor. Admitem că, transcriindu-şi însemnările, D. Mărăcineanu a dezvoltat unele notații telegrafice şi a încercat să acorde o structură unitară abrevierilor, ca şi expunerii generale. Cum se întâmplă în majoritatea cazurilor de acest fel, într-o asemenea „copie", pe lângă particularități de limbă caracteristice copistului, s-au strecurat, fără îndoială, şi unele erori. Este dificil de delimitat însă, în cazul de față, primul strat de erori – anume acelea comise în actul receptării şi înregistrării mesajului oral al lui Ovid Densusianu – de cel de-al doilea strat de erori – acelea adăugate în pregătirea textului pentru difuzare. De altfel, această delimitare a straturilor de erori nu mai are în prezent nicio importanță. Noi am încercat să depistăm şi să corectăm erorile în bloc. În felul acesta, ediția noastră este o ediție diplomatică pe care am corectat-o în spiritul indicațiilor consacrate deja în critica textuală.[2]

Dacă în editarea unui text vechi, care nu s-a păstrat în autograful autorului sau traducătorului, text care prezintă un interes major şi sub raport lingvistic, editorului, care a reuşit să delimiteze limba copistului de cea a autorului (respectiv a traducătorului), nu-i este totuşi îngăduit să modifice limba versiunii de bază pe care se întemeiază ediția sa[3], în cazul unor opere ştiințifice moderne, elaborate de specialişti bine cunoscuți, dar transmise în versiuni cu evidente modificări lingvistice ale textului originar (mai ales fonetice şi morfosintactice), datorate unor „editori" grăbiți, nepregătiți sau neglijenți, este firească schimbarea atitudinii din partea celor care îngrijesc o ediție

[1] Vezi Ov. Densusianu, *Opere*, ed. îngrijită de B.Cazacu, V. Rusu şi I.Şerb. I. *Lingvistică*. Bucureşti, 1968, p.17 şi 33-50. Cf. Elena Barborică, Liviu Onu, Mirela Teodorescu, *Introducere în filologia română*, ediția a doua, revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1978, p. 7-13.

[2] François Masai, *Principes et conventions de l'édition diplomatique*, în „Scriptorium", t. 4, 1950, p. 177- 193.

[3] Vezi Liviu Onu, *Limba autorului şi limba copiştilor în cel mai vechi manuscris al cronicii lui Grigore Ureche*, în „Analele Universității Bucureşti", Limbă şi literatură română, anul XXII, 1973, nr. 1, p. 135-142; idem, *Critica textuală şi editarea literaturii române vechi*, Bucureşti, 1973, p. 313-341.

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

ştiinţifică. Aceştia au datoria de a interveni şi de a supune atenţiei cititorului când realizează că primul editor a alterat, într-un fel sau altul, expunerea autorului.

Ni s-a părut utilă marcarea în ediţia de faţă a limitelor de pagini din ediţia lui D. Mărăcineanu prin bare verticale duble [//] şi prin reproducerea cifrelor care indică numărul paginii.

Cursul de morfologie romanică, litografiat de D. Mărăcineanu, are şi o pagină de *Errata et Addenda* (p.31). Cele mai multe dintre indicaţiile expuse aici privesc, de fapt, paginile destinate morfologiei romanice. Doar indicaţiile de sub nr. 2 au în vedere, în general, fondul latin al limbilor romanice, deci şi toponimia. Iată-le: „ În privinţa formei de acuzativ, se ştie că, în genere, în orice reconstituire de forme romanice, se porneşte de la acuzativul formei tip latine, încât, oriunde se vor întâlni cazuri ca *serbatoria > sărbătoare, folia > foaiă, carraria > cărare* (p. 23), să se ştie că sunt acuzative: *serbatoriam, carrariam* etc. (*-m*, ca şi *-s* etc., se ştie, căzuseră, încât formele fără ele reprezintă pe cele mai nouă, în prima fază a evoluţiei fonetice în lat. vulgară").

O scrisoare autografă a lui D. Mărăcineanu către Ov. Densusianu, datată „R [âmnicu-] Vâlcea, 8 mai 1916, ne întăreşte convingerea că profesorul nu a revăzut notele de curs ale „editorului", că litografia este executată după manuscrisul lui D. Mărăcineanu şi că, aproape la un an după apariţia cursului, „editorul" – sub diverse pretexte – încă nu binevoise să-i ofere autorului exemplarul rezervat pentru el: ... „Mi-a scris Papahagi că doriţi să aveţi cursul de vinerea pe care l-aţi predat anul trecut şi pe care, în înţelegere cu colegul Stoica, l-am litografiat eu. V-am păstrat un exemplar, legat; era chiar în iunie să vi-l prezint; era un elementar simţ de cuviinţă, - însă colegul Stoica, căruia i-am împărtăşit ideea, a crezut că nu ţineţi să aveţi, pe lângă cursul de lunea ce vi-l va fi prezentat el, şi cursul de vinerea. Şi astfel nu vi l-am prezentat. Acum nu-l am cu mine. Îmi veţi da voie să vi-l aduc eu însumi, sau să vi-l trimit, mai târziu...." Scrisoarea se păstrează la Biblioteca Academiei din Bucureşti, Secţia corespondenţă, Fondul Ov. Densusianu şi a fost publicată în vol. al treilea din *Scrisori către Ov. Densusianu*[4]. Din această scrisoare, rezultă că D. Mărăcineanu publicase *Cursul de morfologie romanică* (împreună cu apendicele său) „în înţelegere cu colegul Stoica". Este vorba de Vasile Stoica, despre a cărui contribuţie în editarea cursului menţionat, nu deţinem niciun fel de informaţii. Ştim doar că Dumitru Mărăcineanu şi Vasile Stoica figurează în promoţia de licenţiaţi ai Facultăţii de filosofie şi litere din Bucureşti în anul şcolar 1914-1915[5].

Biblioteca lui Ov. Densusianu, înglobată, după moartea acestuia, în patrimoniul bibliotecii Facultăţii de filosofie şi litere – acum Facultatea de limbă şi literatură română – a Universităţii din Bucureşti, nu păstrează, în prezent, alături de multe alte cursuri litografiate ale lui Ov. Densusianu, niciun exemplar al *Cursului de morfologie romanică*. Dacă totuşi D. Mărăcineanu a oferit maestrului său exemplarul promis, este posibil ca acest exemplar să fi ajuns, în cele din urmă, poate după moartea romanistului bucureştean, în alte mâini.

Exemplarul după care am reprodus textul ediţiei noastre se află la Biblioteca Academiei Române, Bucureşti, sub cota II 513.613. Exemplarul respectiv a aparţinut unor studente ale lui Ov. Densusianu, care au dat examen chiar în toamna lui 1915 şi care, pe lângă semnăturile lor (Florica Mirea, Sophie Apostol), marchează, cu date

[4] Ediţie îngrijită de un colectiv, sub redacţia lui Liviu Onu, Editura Minerva, 1984, p. 114.

[5] M. Popescu-Spineni, *Contribuţiuni la istoria învăţământului superior*. Facultatea de filosofie şi litere din Bucureşti, Bucureşti, 1928, p. 269.

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

calendaristice exacte (uneori, şi cu menţionarea orei), diferitele etape ale lecturii pentru examen. Adesea, semnatarele subliniază diferite părţi ale textului litografiat, considerate mai importante, sau repetă, marginal, anumite elemente ale expunerii. Toate aceste însemnări, precum şi semnăturile, sunt făcute cu creionul.

Notele prezentei ediţii a cursului de *Toponimie retoromană* al lui Ov. Densusianu contribuie la fundamentarea bibliografică a ideilor şi faptelor de limbă emise de marele lingvist lărgind, într-o anumită măsură, referirile la domeniul românesc. Aceste note scot în evidenţă, odată în plus, concordanţele dintre toponimia retoromană şi cea românească subliniind fondul latin comun. Referirile la alte domenii romanice au un caracter sporadic.

Materialul retoroman adus în discuţie de Ov. Densusianu reprezenta o noutate la data expunerii cursului, căci cercetările în domeniul retoromanisticii la noi erau ca şi inexistente, iar în lingvistica străină erau abia la început. Astăzi, toponimia retoromană face obiectul unor lucrări de amploare, publicate în Elveţia, pe care le-am folosit şi noi din plin, citându-le de câte ori a fost cazul. Dintre toate idiomurile cunoscute ale retoromanei, Densusianu era mai apropiat de partea romanşă numită ladină sau engadineză, date fiind sejururile sale în regiunea în care se vorbea idiomul vallader al ladinei, dar şi faptului că ladina era, în general, mai cunoscută la noi decât sursilvana, de pildă, graiul romanş cu cei mai mulţi vorbitori. La engadineză (ladină) se referea şi Nicolae Iorga în studiile sale (v. *Cei mai mici fraţi ai noştri – romanşii ladini*), iar revista literară „Secolul XX" într-un număr (310-311-312) dedicat culturii elveţiene denumea (la p.3) secvenţa acordată romanşei în general prin termenul „ladină" (*Incursiuni în spaţiul ladin*) şi la p.208: *Explorări în spaţiul ladin*, deşi, cu excepţia Engadinei, nici o altă regiune romanşă nu poate fi inclusă în „spaţiul ladin".

Ediţia noastră se încheie cu o listă de abrevieri şi cu un indice lexical.

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

409 15 mai 1915

[I.] Domeniul retoromanic a fost studiat destul de complet. Totuşi, în privinţa toponimiei, rămân încă de cercetat unele regiuni.

Mai cu atenţie a fost urmărită regiunea Tirolului, apoi cea a Grisonilor, numită de germani Graubünden.

În general însă toponimia îşi aşteaptă cercetătorul, care să lămurească o sumă de puncte ce nu sunt încă precizate.

Dacă ne referim la celelalte domenii romanice sub acest raport, regiunile din nordul Italiei au fost şi ele aproape tot aşa de puţin studiate. Numai restul // **[410]** Italiei a fost cercetat mai amănunţit; şi, în oarecare măsură, domeniul francez. Dar tot rămâne mult de spus în această privinţă.

Întârzierea aceasta în studiile de toponimie îşi are explicaţia ei. Numai relativ târziu, în timpurile mai noi, s-a căutat a se da o importanţă studiului toponimiei, ca anexă a filologiei. Şi întâmpină o sumă de greutăţi:

Nu e uşor să urmăreşti istoria numelor unor localităţi, când aceste localităţi te duc spre prea îndepărtate timpuri, când populaţiile respective ne sunt prea puţin, dacă nu deloc, cunoscute. După o ultimă analiză, ne aflăm în faţa unor forme care ne arată o origine // **[411]** străveche, că provin din elemente anteromane, peste putinţă de urmărit.

Pe de altă parte, cercetările de toponimie au avut să lupte şi să lupte cu altă dificultate: nu totdeauna ne sunt date elementele necesare pentru a pătrunde în istoricul unei forme.

Prima exigenţă, în acest caz, e să ne referim nu numai la ceea ce putem constata pe baza materialului de azi, ci şi la material[ul] din afară, la ceea ce a existat altă dată: să vedem cum se înfăţişa în trecut cutare sau cutare toponimic.

Unde lipsesc probe, n-avem cum proceda.

De multe ori sunt amestecuri de altă // **[412]** natură etc., încât, pornind numai de la forma actuală, am fi expuşi să facem greşeli.

Altă greutate în cercetările toponimice sunt particularităţile pe care le găsim ca având o viaţă aparte, sunt numiri care trăiesc izolat, izolat în sensul că n-au filiaţii mai întinse în materialul lingvistic corespunzător; - sunt forme topice pentru care n-avem mijloace de control, fiindcă nu le găsim în cercetări lexicale bogate.

Unele nume de localităţi n-au un înţeles propriu, nu aparţin domeniului numirilor comune, formelor curente: ne găsim în faţa lor ca în faţa unor enigme.// **[413]**

Acestea sunt dificultăţile principale cu care se luptă studiile toponimice şi care au împiedicat în oarecare măsură progresul acestor studii. Toponimia însă merită cea mai mare atenţie, şi de acum înainte filologii vor căuta să se ocupe mai de aproape de ea, cu atât mai mult cu cât acest domeniu n-are numai caracter etimologic, de simplă explicare a numelor, ci prezintă ramificaţii mai îndepărtate: într-o numire de localitate poţi descoperi trăind anumite condiţii sociale din trecut, anumite amintiri istorice; poţi

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

ajunge apoi la constatări interesante cu privire la particularități de teren, la producții de // **[414]** altă dată care apoi s-au schimbat.

În afară de această importanță sociologic-istorică, toponimia are importanță și prin aceea că ne dă elemente în legătură cu particularități de fonetică etc.; de pildă, toponimia din Italia, Franța dovedește păstrarea, cristalizată în anume forme de genitiv, vocativ, care fac să vedem urmele din evoluția lor în epoca latină.

Din cele înșirate, se poate vedea de ce însemnătate sunt pentru filologie în genere studiile de toponimie în domeniul romanic.

Înainte de a urmări fenomenele filologice trase din cercetările de toponimie ce vor urma, dau câteva indicații // **[415]** geografice, spre a se înțelege mai bine pe ce teren retoroman ne aflăm.

[II.] Regiunea de care ne ocupăm e așezată la nordul Italiei [și în Elveția]; deși destul de restrânsă, această regiune cuprinde o varietate de graiuri foarte remarcabilă. De 20-30 de ani s-a studiat destul de bine.

Regiunea din răsărit e Tirolul. // **[416]** Regiunea din vest e Grisons, după termenul francez, sau Graubünden, după cel german.

Domeniul acesta, cunoscut sub numele generic de retoroman, e mai restrâns ca altădată. Romanizarea acestor regiuni era mult mai extinsă. Chiar în Tirol avem o sumă de dovezi că altădată romanizarea a fost mult mai întinsă. Teritoriul limitrof cu cel vestic retoroman, Graubünden, a fost și el altădată romanizat, așa că toată regiunea care merge spre lacul Constanța, St. Gall etc., a fost într-o vreme intens latinizată. Urme de romanizare directe, istorice, găsim până în sec. IX; // **[417]** grație toponimiei, putem ajunge la aceeași constatare.

În adevăr, cei care au urmărit (de 20-25 de ani încoace) teritoriul azi german St. Gall etc. au constatat existența unui important număr de numiri de localități absolut romanice, în special retoromanice, ce se apropie de dialectul vestic, retoroman, mai ales de dialectele ce se întind pe cursul Rinului.

Trecem un moment peste aceste teritorii. Să vedem cum putem constata un element retoromanic în afară de teritoriul acesta. Pentru regiunile din sus, spre lacul Constanța, sunt vreo două lucrări, nu absolut ireproșabile, dar care dovedesc o bună pregătire filologică: // **[418]**

1) în 1891, studiul lui Götzinger[1];

2) în 1903, și 1913, studiul lui Schlatter, *St. Gallische Ortsnamen und Verwandtes*[2].

III. Să vedem ce putem constata pentru aceste regiuni dispărute azi ca domeniu lingvistic [retoroman] propriu-zis, [elementele retoromane] păstrându-se doar numai în toponimice.

1) Un nume care apare de vreo două ori e **Baselgia,** numele unei localități. Nu e niciun inconvenient ca acest cuvânt să fie derivat din lat. *basilica*[3]. Unii propun lat. *basis. Basilica* poate fi mai degrabă primită, cu atât mai mult cu cât forma apare și în regiunea norditaliană de mai multe ori, - și apoi tocmai pe teritoriul unde // **[419]** lat. *basilica* s-a păstrat mai bine, căci în alte părți concurența cu *ecclesia* l-a făcut să dispară; *basilica* s-a păstrat în adevăr în retoromană, în Italia de nord, în dalmată și în latina balcanică.[1]

Baselgia ca numire topică[2] se poate explica în două cazuri: fie că exista din afară; fie că chiar acolo exista o stâncă, care avea forma unei biserici.

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

Caracteristic e că în regiunea retoromană, propriu-zis în Graubünden, apare şi azi această formă într-o localitate unde numirea a provenit de la aspectul special, pe care îl are o stâncă, zid de biserică parcă. // **[420]**

2) **Tschengel** (= *Čengel*) e numele unei regiuni stâncoase.[1]

Dacă am pleca de la această formă, n-am putea găsi prototipul latin, chiar dacă am fi tentaţi să ne gândim la lat. *cingulum*; n-am găsi legătura între forma latină şi cea toponimică.

Referindu-ne la Italia, forma apare în nordul Italiei; în graiul bergamasc e forma [*senč*, iar în cel veronez] *šenğ*, cu semnificaţia de „şir, cerc de stânci", sau nu numai „o stâncă izolată, proeminentă."

Etimologia dată şi pentru numele comun bergamasc, [respectiv veronez,] şi pentru toponimul retoroman, e latinul *cingulum*.[2] // **[421]**

Cum s-a ajuns de la *cingulum* la însemnarea din bergamască şi retoromană?

Relativ foarte uşor: lat. *cingulum* însemna „cingătoare".[1] De la această noţiune s-a putut foarte uşor trece la cea de „şir", dându-se acest nume unei serii, unui şir de stânci care formau un cerc, şi în felul acesta s-a păstrat forma latină, cu fizionomia germană, şi în regiunea St. Gall.

3) **Clus**, şi în compuse *Klusalp*, sau simplu *Clus*, apare ca toponimic.

Etimologia e clară.

Trebuie pus în legătură cu latinul *claudĕre*. *Clus* a luat naştere de la participiul acestui verb.[2] // **[422]**

În retoromană,[în] special în Engadina (regiune care ţine tot de Graubünden), are însemnarea de „ţarc" sau chiar de „stână".

Această semnificaţie se explică foarte uşor: la origine a trebuit să însemne *clus* „loc închis", în special unde erau ţinute oile.[1]

Trebuie să plecăm de la această semnificaţie sau şi de la alta? Pentru că în adevăr *cludere* şi derivate speciale apar în toponimie şi cu altă semnificaţie, anume:

Derivatul *clusura*[2] a fost dat ca nume unei localităţi muntoase care prezintă // **[423]** locuri închise, strâmtori. *Clisura* e şi la noi, [acelaşi lucru cu] *clusura*.[1]

Trebuie să plecăm de la o formă sau alta.

Clus < particip. lui *cludĕre,* şi s-a dat ca nume unui loc unde se adăposteau oile; pentru celelalte forme derivate nu putem spune ceva precis, deşi se poate găsi o motivare.

4) **Cavril.** E păstrarea unui interesant derivat, pentru că în domeniul romanic s-a păstrat pe un teritoriu foarte restrâns, în italiană şi provensală.[2]

[Lat. *caprile***]** e un derivat de la *capra* şi înseamnă : „locul unde se ţin caprele". // **[424]**

5) **Furcla.** E interesant. Urmărind, găseşte cineva o sumă de localităţi cu acest nume ; în Italia, la noi sunt nume de localităţi ce corespund în parte cu cel retoroman.

Furcla presupune pe latinul *furcula*[1], - şi e o denumire dată unei localităţi unde se întâlnesc doi munţi, ceea ce dădea natural înfăţişarea unei înfurcături, ca să zic aşa. Apare în românescul *furcătură*, [nume] dat unor astfel de localităţi.[2]

Furcla apare însă şi ca nume la localităţi care n-aveau această înfăţişare ; acest nume e dat pasurilor etc. Aici ne găsim întrucâtva în faţa altui // **[425]** înţeles ; lat. *furca* avea şi înţelesul de „strâmtoare"[1] ; de aici ar porni înţelesul derivat pe care-l mai are *furcla* pe domeniul retoromanic.[2] Pentru localitatea în chestiune nu putem hotărî, întrucât aspectul nu îndreptăţeşte numele.

Etimologia în orice caz e sigură.

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

6) **Gamatsch** (= *Gamač*), o localitate de munte.[3]

Pare a sta în legătură cu un cuvânt enigmatic, pentru care s-a propus un prototip **camox, -cem*, care apare în Italia de nord şi în Franţa pentru noţiunea de „căprioară".

În latină nu găsim nimic.

Toţi care s-au ocupat de el, (şi dl. // **[426]** Meyer-Lübke îl pune în dicţionarul său), - admit un **camox,* element preroman, al cărui acuzativ *camocem* stă la baza fr. *chamoix* şi rtr. *gamatsch*.[1]

7) **Quader**, pronunţat de fapt *Guoder*, e numele unei păduri; deoarece e atestat *quader* din evul mediu, ne găsim în faţa unui element latin: *quadrum*.[2]

Legătura care există între forma retoromană şi lat. *quadrum*, face să ne gândim la forma românească care a fost explicată în mai multe feluri, - unii derivând-o din tracică, alţii direct din albaneză.[3]

Lat. clasic *quadrum* – lat. vulg. *quodrum* nu putea da în română decât // **[427]** *codru*.

Uo din forma retoromană nu e un indiciu împotrivă; *uo* e tardiv în retoromană.[1]

Ceea ce mă obligă să insist asupra formei româneşti în legătură cu cea retoromană e că s-a contestat cuvântului românesc originea latină.

Pedersen, acum 2-3 ani într-un articol din „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen" susţinea că *codru* e [totuşi] un element romanic.[2] Cred că putem primi această idee.

O confirmare în parte găsim în forma retoromană; cuvântul românesc are în vechea românească aceeaşi semnificaţie ca şi în retoromană: „munte", deosebit // **[428]** de înţelesul care predomină, „pădure".

Noţiunea a pornit de la aceea de ceva pătrat, cum era în latină. Numele s-a dat probabil la început unei păduri care avea particularitatea de a fi în patru colţuri sau care de departe avea aspectul de a fi în patru colţuri; şi numele localităţii din regiunea retoromană tot astfel s-a putut forma. Latinul *quodrum* e dat unor teritorii, în special cu păşuni, cari aveau totdeauna aspectul unui pătrat.

Astfel numele s-a putut aplica şi la o localitate muntoasă, păduroasă.[1]

8) Mai mult ca o curiozitate relevăm forma **Čup**, pe care unii o pun în // **[429]** legătură cu *jugum* „lanţ de munţi".[1]

Ceea ce e dificil din punct de vedere fonetic e prezenţa lui *-p,* care nu se poate explica nici pe un domeniu străin, germanizat.[2]

O formă ca *Čup, čub,* prezintă o asemănare cu rom. *jep,* plural *jepi,* pe care ţăranii de la munte îl cunosc. Ca nume de localitate, sunt *Jepii* din Carpaţii Prahovei. *Jepi* sunt acei brazi mici care cresc pe înălţimi mai mari. *Jepi, jep* e în legătură cu forma retoromană *čub, čup.* Unii caută să-l explice din *jenupere* care nu dădea decât *jneapăn*.[3]

E probabil din aceeaşi familie de cuvinte // **[430]** preromanice care s-au întins în domeniul Alpilor şi Carpaţilor, şi pentru care nu găsim o explicaţie.

9) **Rung, Runk**. Apare în multe părţi, în special în localităţi unde altă dată au existat păduri, care au ars sau s-au tăiat, pentru ca terenul să fie făcut cultivabil.[1]

În domeniul italian, e foarte răspândit sub forma *Ronco.*

În română avem *Runc*, constant în localităţi unde existau păduri şi apoi au fost arse sau tăiate în scopul cultivării terenului[2].

Stă în legătură cu latinul *runcare* „a plivi, a smulge"; în unele // **[431]** părţi e redat prin *plivit* „smuls (tufişurile, mărăcinişurile, pentru transformarea terenului)".

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

Runcare: trebuie presupus că a existat chiar în epoca latină, deşi neatestat, - un postverbal **runcus*, pentru că e prea surprinzătoare coincidenţa aceloraşi forme pe domenii aşa de îndepărtate, cum sunt cel italian, retoroman şi dacoromân, - şi chiar în franceză sunt nume de localităţi la fel. Deoarece *runcare* nu e propriu-zis un cuvânt care să apară simplu (are o moştenire întinsă în domeniul romanic), trebuie admis că a existat un derivat postverbal *runcus* cu semnificaţia // **[432]** de „loc curăţit" etc.; apoi s-a transmis în toate regiunile.

10) **Piz**. O formă care apare destul de des în toponimia retoromană, dată de obicei regiunilor muntoase.

Originea acestui cuvânt stă în legătură cu familia de cuvinte romanice al căror prototip e foarte uşor de reconsti // **[433]** tuit, dar greutatea e că lipseşte o filiaţie în latină; în italiană, în franceză, în Peninsula Iberică etc. sunt forme corespunzătoare, toate cu semnificaţia identică.

Cuvântul e sigur vechi şi trebuie să aparţină domeniului comun, chiar al latinei vulgare; dar în latină nu găsim nicăieri o formă corespunzătoare.

Pe de altă parte, alături de forma substantivală, avem forme adjectivale, verbale etc. (cu înţelesul de „a înţepa"), care toate pleacă de la noţiunea fundamentală de „ascuţit", presupunând ca temă *pikk* „ceva ascuţit" (M. Lübke).

Pot aminti că românescul *pisc* // **[434]** are absolut aceeaşi accepţiune, dar nu trebuie pus în aceeaşi categorie, fiindcă e slavic.[1]

În ce priveşte numirea topică din retoromană, ea e foneticeşte foarte uşor de explicat. Presupune un derivat **picceus* sau**picceum*, care nu putea da decât *piz* (*pits*).[2]

11) **Salez.**

Dacă am studia izolat această formă, n-am putea-o lămuri, pentru că n-am putea şti ce se ascunde în parte din urmă.

Gândindu-ne la derivate de la nume de plante, am pune la baza ei // **[435]** pe latinul *salix*; totuşi la partea finală e greu să admitem un derivat de la *salix*.

Trebuie pus în legătură acest cuvânt cu altul, care apare nu pe teritoriul retoroman, ci pe cel italian, în special bergamasc: e *Saleč*; şi accentul, şi *-č* arată că nu poate fi derivat de la *salicetum*; acesta, unde apare, a fost tratat normal: *i* sincopat ca în orice formă identică (*vallicella* > *valcella*); totuşi în italiană găsim şi forma nesincopată *saliceto*, influenţată de forma latină.

Cu acelaşi fonetism şi cu schimbare de gen apare însă în franceză // **[436]** şi spaniolă. În orice caz, acelaşi derivat: *salicetum.*

Românescul *sălcet* poate fi derivat de la *salce*, dar poate [deriva] şi din forma latină.

Forma toponimică retoromană nu poate fi alăturată la forma latină: *salicetum,* prezentând pe *e* accentuat, nu l-ar fi sincopat, şi în acest caz ar fi dat, să zic, *salze*, care însă nu apare.

Salez e inexplicabil de la *salze*.

Întrebarea totuşi e, cum se poate explica numele topic din retoromană şi bergamască?

Forma bergamască e neîndoios // **[437]** în legătură cu cea retoromană, *Salez* „sălcet".

Dicţionarele latine ne dau şi forma *salictum* alături de *salicetum*, cu acelaşi înţeles.

Ne putem opri la acest cuvânt pentru a-l pune la baza formei retoromane şi bergamasce.

Salix, salicem corespunde lui *saleč* din bergamască.

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

Iată cum, grație acestei forme de toponimie, putem studia derivatele unei forme ca *salix*, derivate păstrate în prototipul *salic(e)tum*.[1]

12) **Sassela.** E numele unei regiuni muntoase. // **[438]**

E un derivat din *saxum.*

De la o vreme, acest cuvânt a avut o vitalitate redusă. În română a dispărut, înlocuit de slavicul *stâncă*.[1]

N-avem de-a face cu o formă diminutivală *saxellum,* sau de la un feminin *saxa – saxellam*, care corespunde exact foneticește formei retoromanice?

Pe teritoriul elvețian, spre Franța, apare *Sassel, Sasel, Saisel* (la H.Jaccard, *Essai de toponymie. Origine des noms de lieux habités et des lieux dits de la Suisse romande*, [Lausanne, 1906, p. 416]), care evident reprezintă asemenea diminutive .[2]

13) **Valschmutt.**[3] E desigur compus din două cuvinte:

a) *vallis*[4]; // **[439]**

b) în ce privește partea a II-a, reconstituirea poate fi mai grea; totuși putem admite că *-schmutt*[1] poate fi pus în legătură cu o temă romanică obscură în felul ei: *mutt-*[2], care are la bază o noțiune comună, noțiunea de „ciuntit".

Nu trebuie să izolăm această temă de forma *mutilus*, atestat; dar forma care să aibă la bază un *mutt-*, prototipul formelor retoromană, engadină în special, și italiană, forma aceasta cu *tt* e greu de explicat în legătură cu *mutilus*. E aceeași temă, desigur, dar cum s-a putut // **[440]** ajunge la acest prototip latin cu *tt*, aceasta e nelămurit. Să fi existat un **muttilus* e problematic. Totuși trebuie să fi existat în latina vulgară o formă care să explice pe cele arătate.

În special în domeniul romanic apăruse tema *mutt-*, apoi a dat naștere la derivate, în italiană, retoromană, toate având la bază, cum am spus, noțiunea de „ciuntit".

Prin urmare, un **muttus* sau cel mult un derivat **mutteus* putem admite. **Mutteus* a putut da *muts* sau *mutsch*, sau ceva // **[441]** corespunzător.

Asociat cu *vale*, a însemnat așadar „ o vale tăiată, ciuntită", ceva care din punct de vedere toponimic e ușor de înțeles.[1]

14) O altă formă pe care o amintesc mai mult cu semn de întrebare e **Valvastur**.

Dl. Schlatter o desface în:

vallis-vastorum = „locul, valea pustiirilor."[2]

Am avea un caz de ceea ce relevăm în prima lecțiune, - păstrarea unui genitiv în toponimie; asemenea genitive, atât la plural cât și [la] singular, apar destul de des în toponimia // **[442]** franceză, italiană, în Elveția romanică.

N-ar fi surprinzător.

Totuși în ce privește derivațiunea, suntem sceptici.

Nu vedem tocmai posibilitatea asociației între *vallis* şi *vastorum; vastorum* pare prea forțat în întrebuințarea de aici („locuri pustiite").

Apare ca formă savantă, *vastare*; dar *vastus* şi mai ales *vasti, vastorum* cu înțelesul de „locuri devastate", mi se pare o derivație forțată.

*

* *

Acestea sunt formele de pe vechiul teritoriu retoromanic din afară de cel // **[443]** de azi, domeniu mai întins altădată, azi germanizat, şi anume spre vest de Graubünden, spre lacul Constanța, azi regiunile St. Gall etc.

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

[14.] Elemente romanice găsim şi în afară de aceste teritorii: în cantonul Berna sunt numiri de localităţi de proveniență necontestat latină.

Constatările filologice se întâlnesc uneori cu cele arheologice, care au probat aşezări romane pe teritoriul acesta studiat din punct de vedere filologic, studii care au dus şi ele la aceeaşi constatare. // **[444]**

Părăsind aceste teritorii ce păstrează încă urme de romanitate, trecem spre răsărit în regiunea imediat vecină, pe teritoriul azi retoromanic.

Ne vom ocupa în special de toponimia domeniului cunoscut supt numele de Graubünden sau, după termenul francez, Grisons.

Domeniul acesta a fost studiat nu numai în ce priveşte graiul de azi, ci şi cel din trecut, istoric.

Între cercetările care au îmbrăţişat teritoriul retoromanic sunt unele studii care au lămurit multe probleme în legătură cu acest // **[445]** domeniu.

Totuşi o sumă îşi aşteaptă încă soluţiile.

Vom începe cu înregistrarea numirilor celor mai caracteristice.

15) Un nume care e dat unei trecători prin munţi e **Alvra**.

Alvra nu poate fi decât *albula*, uşor explicabil din punct de vedere fonetic.

După sincopa lui *u, albla*, în regiuni unde apare acest nume, a trecut la *alvra*, în chip normal pe teritoriul respectiv, prin trecerea lui *b* la *v* şi a lui *l* la *r*. // **[446]**

Forma derivă dintr-un cuvânt latin care chiar aşa nu e sigur că s-a păstrat în domeniul romanic.

Aruncându-ne ochii pe dicţionarul lui Körting[1] sau al d-lui Meyer-Lübke găsim un singur derivat direct din *albus* > *albulus, albula* > comascul *álbora*; însă d. Meyer-Lübke pune un semn de întrebare în legătură cu veneţ. *álboro,* fiindcă se îndoieşte de această derivaţie.[2]

Sunt încă alte forme, care însă nu reprezintă direct pe *albula,* ci se pare că sunt derivate cu sufixul *-itta*, apoi cuvântul a suferit o disimilaţie: *l* din silaba // **[447]** iniţială a căzut: *albula* + *-itta* > *albulitta*, apoi, prin sincopa lui *u, ablitta*: fr. *ablette*, nume de peşte.[1]

Derivaţiunea aceasta pare plauzibilă, dar oricum, chiar dacă derivatele au la bază forma aceasta, nu găsim un corespondent direct pentru albula, cum e cazul cu numirea topică de care ne ocupăm.

Cum s-a putut da unui munte acest nume, fiindcă trebuie să privim chestiunea şi supt raportul semantic, nu numai supt cel fonetic, - ca înţeles nu e nici o dificultate: // **[448]** *albula* s-a putut da ca nume unui munte, care, fiind mereu acoperit de zăpadă, justifică această denumire.[1]

Alpii, care e de origine celtică, e în legătură cu lat. *albus,* vor fi însemnat deci la origine „munţii cei albi", apoi „albii".[2]

16) **Arsüra**. E un nume de deal, coastă.[3]

Etimologia e clară. Nici nu amintesc această formă pentru etimologia ei, cât pentru altă consideraţiune.

E latinul *arsura*, [păstrat şi în] rom. *arsură*, fr. *arsure*, care nu trebuie confundat // **[449]** cu vechiul francez *arseure*.[1]

Arsura apare pe un întins domeniu romanic.

Forma aceasta ne atrage atenţia asupra procedării pe care trebuie s-o urmeze filologia în cazuri identice.

De ce s-a dat acest nume unui loc înalt, unui deal, unei coaste?

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

Ce legătură poate fi între semnificația formei și particularitatea locului denumit de ea?

Referindu-ne la română, ne-am putea gândi la forma dialectală *arșiță*, care înseamnă tocmai „loc sau deal ars de soare”.[2]

Să zicem că s-a dat acest acest nume // **[450]** unor astfel de localități.

Ajungem însă și la altă posibilitate, dacă cercetăm pe domenii mai întinse.

În Jaccard, *op.cit*., întâlnim derivate de la *arsus*.[1]

Jaccard observă că numirile s-au dat unor locuri șese, sau dealuri, azi locuri de păşune, sau unor locuri cultivabile azi, iar altădată foste păduri, acum arse spre a se câștiga teren pentru agricultură.

În trecut, când despăduririle se făceau mai intens, lucrul era posibil. Despădurirea se făcea pe două căi: // **[451]** sau se tăiau, și atunci terenul despădurit se chema *runcus*; sau se ardeau, și atunci terenul despădurit în chipul acesta se numea *arsura*.

Dacă pentru regiunile pe care le indică Jaccard îndoială nu poate fi, după cît ne asigură dânsul, atunci ultima explicație e cea plauzibilă.

N-am găsit alte indicațiuni istorice, dacă localitatea era atestată și în trecut cu acest nume, dacă de fapt erau păduri pe acolo care să fi fost arse.

Ținând seamă de toate aceste motive, // **[452]** cu toată posibilitatea constatată la Jaccard, nu putem preciza care din cele două explicațiuni poate fi cea adevărată.

Problema rămâne de rezolvat.

17) **Boairo**. E sigur derivat din lat. *bovem*, și anume un derivat care trebuie să fi fost *bovarium*.

Alături de *bovarium*, a putut fi și un neutru plural corespunzător *bovaria,* cu semnificația de „locuri unde se țineau boii”.[1]

Asemenea formații de la nume de animale se întâlnesc în toponimie. // **[453]** De la *capra* s-a format *capraria* „loc de ținut caprele”[1]; de la *vacca* s-a format *vaccaria* „locuri unde se țin vacile”[2] ș.a.m.d.

Asemenea forme apar foarte des în toponimie.

De relevat că pe domeniul român avem forma *Văcare*[3]; dar *Căprare* nu.

Aceste derivate cu *-aria* au mers și mai departe: primind sufixul *-icia*, au înmulțit primele derivate; astfel avem *vaccaricia, caprariсia*, care au reflexe în dacoromână: *căprăreață*, se zice în Transilvania locurilor unde se țin caprele[4]; // **[454]** *văcăreață*.[1]

În retoromană, asemenea derivate sunt foarte răspândite.

Revenind la forma retoromană de unde am pornit, forma latină corespunzătoare e un **bovarium*, care putea da normal în retoromană *Boairo.*

18) **Cuira.** Franc. *Coire,* în regiunea Grisons.[2]

E lat. *cūria*, care, cum se știe, avea multe înțelesuri. În fond, se reducea la noțiunea principală de „sediu al unei autorități (administrative, ecleziastice etc.)”. Prin urmare, *Curia* a fost dat ca nume în epoca latină unui oraș din regi // **[455]** unea Graubünden unde, în adevăr, era un sediu administrativ de felul organizării romane de pe atunci. Cuvântul a persistat în evul mediu poate datorită și faptului că la autoritatea administrativă s-a adăugat și cea ecleziastică.[1]

Din punct de vedere fonetic, *cuira* reprezintă fonetism normal.

Merita și acest cuvânt să fie relevat, pentru raritatea lui.

Nu-mi aduc aminte să mai apară în toponimia sau în limba curentă retoromană vreo urmă de asemenea fonetism normal. // **[456]**

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

29 mai 1915

O constatare ce se impune în deosebitele cercetări pe domeniul retoromanic din punctul de vedere al toponimiei, e că latinul *saxum* nu s-a putut menține.[1] El a fost înlocuit prin alte forme, unele de origine străină.

Relevăm una din asemenea forme străine care au alungat pe cea latină.

19) În toponimia retoromană întâlnim foarte des, fie simplu, fie asociat, termenul *crap,* cu înțelesul de „stâncă, stânci".[2] O altă formă cu aceeași semnificație // **[457]** e, în engadină *crappa* „stânci"[1].

Amândouă formele evident că nu pot fi izolate de italianul *greppo*, care are aceeași semnificație.[2]

Avem de-a face cu un cuvânt care a lăsat urme și în toponimie.

În privința originii, părerile sunt împărțite:

- unii cred că e de origine celtică [3];
- alții s-au gândit la o derivare germanică, la baza căreia pun tema *krap*- care cuprinde noțiunea de „ghiară", de unde noțiunea de „ceva ascuțit", care se găsește și în noțiunea „stâncă".

Nici această etimologie germanică nu e sigură. // **[458]**

În aceleași regiuni unde apar *krap, krepo* cu înțeles de „stâncă", găsim și forma cu înțeles de „ghiară". Și e greu să admitem că aceeași formă a stăruit cu înțelesuri deosebite.

La urma urmei, din punctul de vedere al înțelesului, obiecțiunea nu e așa de greu de înlăturat. Totuși problema e încă nerezolvată.[1]

20) **Davos**. E cunoscut în unele [denumiri de] localități, [dintre care mai ales pentru o] stațiune climaterică.[2]

E o formă care trebuie să ne oprească un moment.

Deși ușor de explicat, fiindcă exact această // **[459]** formă circulă în engadină ca adverb[1], totuși tocmai e cazul să ne explicăm cum un adverb (sau locuție adverbială, cum era de fapt la origine) a putut fi întrebuințat ca toponimic.

Davos, în adevăr, e un adverb (și totodată prepoziție) foarte curent în engadină, însemnând „îndărăt", „dindărăt".

Opusul lui e *davont*, care înseamnă „înainte".

Etimologia pare clară. E compus din *de* + *versus*.

D. Meyer-Lübke pune *vorsus* în loc de *versus*, - *vorsus* prezentând fonetismul arhaic, iar *versus* o evoluție mai târzie.[3]

Ceea ce poate pune la îndoială directa // **[460]** derivație din *vorsus,* e faptul următor:

În restul domeniului romanic nu e nicio urmă de păstrare a unui astfel de arhaism fonetic; apare pretutindeni cu vocala *e*, nu *o*. Și pare cu totul anormal să presupunem persistența numai în retoromană a formei cu *o*, *vorsus*, pe când aiurea s-a păstrat cea cu *e, versus*.

Sigur că, în partea a doua, forma e latină.

Presupunem că și în retoromană a existat forma *de* + *versus* și că, [aceasta fiind] atonă în frază, *e* a fost asimilat de labiala precedentă, astfel că *daves*, rezultat din lat. *de* + *versus*, a trecut la // **[461]** *davos*[1].

Dacă totuși forma nu poate fi explicată, rămâne să vedem cum acest adverb-prepoziție a dat nume unei localități.

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

Tot în toponimia retoromană găsim pe *davos* alăturat pe lângă alte cuvinte, ca *val*: *Valdavos*. După cum întâlnim forme ca *Valdavos*, tot aşa întâlnim forme ca *Valdavont*.

Şi atunci ne explicăm pe *Valdavos*.

A fost probabil întâi *val davos* şi *val davont*, în care se vede funcţia de adverb a lui *davos* şi *davont*. // **[462]**

Ele au fost asociate şi la alte substantive.

Din asemenea formaţii, de la o vreme s-a izolat şi a rămas *Davos*, ca substantiv aparte.

Ca să existe *val davos*, a trebuit să existe şi *val davont*: „valea dindărăt", „valea dinainte"; partea dinainte a văii era *val davont*, cea din extremitatea ei, *val davos*, de dindărăt.

Azi la *Davos* totuşi nu există nicio urmă de existenţa vreunei localităţi *Valdavont*.

Se poate şi altceva, anume că, după dispariţia lui *Valdavont*, admiţând că a existat în adevăr, corespondentul lui, // **[463]** *Val davos*, s-a izolat şi, atunci, nemaifiind nevoie de alăturarea subst. *Val* pentru precizare, întrucât opusul respectiv se pierduse, Davos a rămas izolat, ajungând nume propriu.

Această presupunere n-o dăm decât ca presupunere; nu e ceva absolut sigur; au putut interveni şi alte împrejurări.

Nu e mai puţin adevărat totuşi că toponimia ne descoperă anume lucruri interesante ce-şi aşteaptă lămurirea.

21) Un cuvânt, curios într-o privinţă e **Ferporta**. Nu poate fi decât latin.[1]

Ca înţeles, înseamnă „strâmtoare // **[464]** în munţi", „porţi de fier" (Cf. la noi *Porţile de Fier*[1].

Dacă e să descompunem cuvântul, avem *ferrea* + *porta*; se admite şi *ferreum* + *porta*, ceea ce însă e inadmisibil pentru divergenţa condiţiilor morfologice. *Ferrea* e păstrat în engadină ca substantivizat, sub fonetismul *fiergia*, cu înţelesul de „legături de fier, cătuşe".[2]

Cuvântul se întâlneşte şi în italiana dialectală, cea din sud în special.[3]

Aceeaşi formă *ferrea* apare deosebită ca fonetism într-o parte şi într-alta: apare *fer* în toponimie, *fiergia* în limbă.

Nu ne putem totuşi îndepărta de la etimologia *ferrea* + *porta*. // **[465]**

De ce *ferrea* din *ferporta* n-a evoluat mai departe la *ferğaporta*? Probabil fiindcă era în compunere cu *porta*, şi poate sub influenţa subst. *ferrum*, întrucât îşi va fi pierdut semnificaţia adjectivală.

Era interesant de relevat şi această formă, care dovedeşte păstrarea pe domeniul romanic a adjectivului latin *ferreus*.

22) **Giumel** (= **Ğumel**). Forma nu apare singură, ci asociată pe lângă *piz*: *Piz-Ğumel*, însemnând „vârf bifurcat, cu două ascuţişuri".[1]

Ğumel reprezintă foarte bine pe latinul *gĕmellus*.[2]

Prezenţa lui *u* e întrucâtva suprin // **[466]** zătoare. A trebuit într-o vreme să se fi zis *Ğemel,* însă sub influenţa labialei *m* următor, vocala e a fost labializată şi astfel s-a ajuns la *Ğumel*.

În foarte multe părţi, unde e păstrat, apare cu aceeaşi particularitate: it. *giumela* < *gemella*, fr. *jumeau* < *gĕmellum.*

E un caz de persistenţă a unei forme latine cu labializarea pretutindeni a vocalei.

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

Fenomenul de labializare în aceste condiții e, ce-i drept, destul de răspândit, dar nu e un caz care să fi suferit, ca acest cuvânt, aceeași transformare fonetică pe tot teritoriul romanic, fără păstrarea fonetismului primitiv.[1] // **[467]**

23) **Grum**. Apare de multe ori însemnând dealuri mai mari ori mai mici.[1]

E latinul *grūmus* „ridicătură de pământ, movilă".

Ca formă simplă, apare în it., pg., sp. *grumo*[2], apoi cu diferite aspecte de derivate, de la lat. *grumulus* (cf. fr. *grumeau* etc.), pretutindeni însemnând „bulgări de pământ".[3]

În legătură cu *grumus*, putem aminti că în toponimie forma probabil a avut o extensiune mai mare.

Și pe domeniul nostru sunt urme de păstrare nu a simplului *grumus*, ci a unui derivat.[4]

Într-un text avem *grumura*[5] cu înțelesul // **[468]** de „ a îngrămădi, a face o grămadă". Cuvântul, fie ca derivat verbal fie ca simplu, a trebuit să aibă o circulație mai mare decât azi; azi doar aromâna mai păstrează o urmă în *grumur.*[1]

În toponimia Transilvaniei, spre sud-vest, apare o formă *grumul'eu,* dată ca nume unei stânci, mai curând unei prelungiri de munte terminată printr-o stâncă; apoi în limba curentă însemnând „movilă", avem două forme, *grumul'eu* și *grumud'eu*.[2] Primitivă pare forma *grumul'eu*. Oricum, se vede o perturbare: *grumud'eu* nu poate deriva de la *grumul'eu*. A trebuit să existe o formă primitivă // **[469]** care să fi urmat evoluții deosebite: *grumul'eu* se poate explica dintr-un *grumur'eu* = arom. *grumur*, care dovedește că forma a trebuit să existe și în dacoromână. *Grumureu* > *grumul'eu* , prin disimilație. Forma a doua, *grumud'eu*, a suferit probabil o înrâurire străină, o contaminare; n-am putea spune care e cuvântul străin: *grămadă* sau slavicul *gromada*?

E ceva, dar neconcludent.

Interesant de constatat e că în legătură cu forma retoromanică, apar în toponimie și derivate care, date fiind noțiunile ce exprimă (în legătură cu ocupații de căpetenie), era natural să se // **[470]** păstreze.[1]

24) **Gorğett, Garğett** „loc stâncos, strâmtori".

E clar că avem de-a face cu două forme care trebuie să aibă un punct de contact.

De unde una și cealaltă?

Plecând de la *gorğett*, explicația e ușoară.

E lat. *gurga*, formă feminizată [din *gurgĕs, -itis* s.m.,] păstrată în fr. *gorge*, v. it. *gorga*[2]; iar *gurga* + *-itta* > *gurgitta.*

Afară de semnificația obișnuită, în toponimie e foarte des aplicat la numiri de defileuri, strâmtori.[3]

Partea întâi a formei *garğett*, silaba *ga,* desigur că nu poate fi explicată din silaba corespunzătoare a formei latine, sau din // **[471]** *go-* a celeilalte forme retoromanice; *gu-, go-* nu puteau da *ga-*.

Trebuie totuși să fie o legătură între ele.

Și în forma a doua, *garğett*, putem presupune că silaba inițială era *ga*; însă datorită imixtiunii cu alte forme, *ga-* > *go-*.

O punem în legătură cu forma dialectală *gârgoloț, gârgăloț*, de care ne-am ocupat anul trecut[1] și care am văzut că are o familie așa de întinsă; am admis atunci la baza tuturor formelor o temă *garg-*, asemănătoare cu *gurges*, cu înțelesul de „gât, gâtlej". // **[472]**

Acest *garg-*, care e așa de răspândit pe întreg domeniul romanic, se poate să fi avut la origine amestecuri cu *gorğett* și să-l fi influențat în sensul schimbării vocalei.[1]

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

Ca să admitem un *gargitum*, e mai greu; *gar-* nu apare păstrat ca atare. Primitiv deci era *gorğett*, apoi sub influența derivatelor de la tema *garg-*, și-a alterat fonetismul ajungând *garğett*.

25) **Presul, Präsura**. Înseamnă: „locuri cu păduri, unde se taie sau s-au tăiat lemne."[2] // **[473]**

Plecând de la forma întâi, nu putem explica originea.

În forma a doua fonetismul e normal: *prehensura* > *pre(n)sura*, însemnând „locul de unde se pot lua lemne, fără oprire din *partea administrației."*[1]

De la *presura* s-a putut ajunge la *presul* prin disimilația lui *l*.[2]

Putem adăuga că, în afară de forma aceasta, apare un compus *Amplasur* < *im* + *pre(n)sura*.[3]

Dealtminteri toponimicele cristalizând prepoziționi, fie ca *im* sau altele, sunt foarte răspândite // **[474]** în toate teritoriile romanice în general.

26) **Tscherva (= Červa)**. E o formă interesantă.

Pe când *cervus* s-a păstrat foarte bine în domeniul romanic, *cerva* a avut o vitalitate foarte redusă, stăruind doar în Italia, [în Elveția romanșă precum și pe teritoriul dacoromân] și în Peninsula Iberică (*cerva*).[1]

În celelalte regiuni, cuvântul a fost înlocuit pe două căi:

a) prin derivații proprii de la masculin, ca în rom., unde în v. rom. și dialectal, în literatura populară (prin // **[475]** colinde etc.), era *cerboaie, cerboanie*, de unde azi s-a generalizat *cerboaică;*
b) impunerea termenului străin pentru exprimarea genului [feminin al] unor substantive: fr. *biche*, rom. *ciută*.

Astfel, prezența lui *cerva* pe teritoriul retoromanic arată că și aci a trebuit să existe femininul *cerva*, și că s-a putut menține doar în toponimie[1]; de altfel , numai dialectal se mai aude.

O problemă interesantă se poate urmări în această privință: urmărind evoluția morfologică din latină // **[476]** în romanică a anumitor forme, să se precizeze în ce condițiuni s-a pierdut cutare sau cutare formă.

Apoi, în privința numelor de animale, cum se face că unele s-au menținut numai sub o formă, cea pentru masculin, iar cea pentru feminin a dispărut?

Era natural ca formei masculine să-i fi corespuns echivalenta de genul feminin.

[V.] Încheiem[1] scurtul curs de toponimie retoromanică, accentuând încă o dată asupra însemnătății lui.

N-am avut intenția să-i dăm // **[477]** o dezvoltare mai mare[2]. Nici timpul nu ne îngăduia.

Am voit totuși să prezint[3] câteva fapte caracteristice care să dea în liniamente generale conștiința valorii studiilor de toponimie. Și am văzut cum, în anume puncte, ea vine să arunce oarecare lumină asupra unor probleme ce se referă nu numai la partea specială filologică, ci și la raporturi istorice de viață.

NOTE

418 : 1. W. Götzinger, *Die romanischen Ortsnamen des Kantons St.Gallen*. Inaugural-dissertation. St.Gallen, 1891 (abreviat aici: Götzinger, 1891).

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

2. Theodor Schlatter, *St. Galische romanische Ortsnamen und Verwandtes*. Beiträge *zur Ortsnamenkunde des Kantons St.Gallen*. 1.und 2. Heft. *St.Gallen*, 1903 (I), 1913 (II); abr. Schlatter, I, respectiv II.

3. Pentru etimologie şi pentru răspândirea lui *basilica* în Romania, vezi REW_3, nr.972 şi, mai recent, Alexi Decurtins, *Lexicon Romontsch Cumparativ. Sursilvan – Tudestg,* Cuera [2012]; abr. Decurtins, LRC. Menţionăm aici reflexele: romanş *baselgia* (sursilv., surmir., engad.), v. ven. *baselega*, Valtellina, ticin. *baserga, baselga, bazelga* „biserică reformată", vegl. *basalka.* Pentru corespondentul românesc *biserică* (< lat. *basĭlĭca*), vezi şi CDDE, nr.161; DHLR I, în Op., II 224; DA s.v. *biserică*.

419: 1. Pentru concurenţa dintre *ecclesia* şi *basilica* în Romania, vezi, printre altele: Paul Aebischer, *Basilica, Eclesia, Ecclesia, étude de stratigraphie linguistique*, în RLiR, XVII, 1963, p. 119-164; idem, *Linguistique romane et histoire religieuse*, Abadía de San Cugat del Vallés, 1968. Cf. Decurtins, LRC pentru fr. dialectală *basoche* s.f. (< lat. *basilica*).

2. Pentru răspândirea lui *Baselgia* ca toponim, la retoromani, vezi: R.von Planta - A.Schorta, *Rätisches Namenbuch*, Band I (Materialien), Bern, 1939; Band II (Etymologien), Bern, 1964, p. 36; abr. Planta-Schorta, *Rät. Nam*. I-II (numeroase atestări pentru termenul simplu, pentru compuse şi pentru derivate); A.Widmer, *Die Tavetscher Orts-und Flurnamen*, în *Sedrun – La Tuatschina*, Sedrun, 1977, p. 4-65, abr.Widmer, *Tavetsch*, p. 46; Alexi Decurtins, *Ils nums locals da Laax*, în vol. *Laax. Ina vischnaunca grischuna*, Laax, 1978, p. 167. Cf. H. Jaccard, *Essai de toponymie. Origine des noms de lieux habité et des lieux dits de la Suisse romande,* Lausanne, 1906, p.26; abr. Jaccard, *Essai* (*Basuges*: toponim în Elveţia romandă). Pentru *Biserică* (cu compuse şi derivate) ca toponim pe teritoriul românesc, vezi Iorgu Iordan, *Toponimia Românească.* Editura Academiei, 1963, p. 232, 306 (abr. Iordan, T.).

420: 1. Planta-Schorta, *Rät. Nam*., II, p. 93: toponimul este frecvent atestat, în diferite variante fonetice: *Tschengel, Tschaing(h)el, Schangel, Tgenghel, Scengh* etc.; morfologice: *Schengels, Tschengels, Schangels, Tschaichels* etc.; de asemenea în sintagme (cu adj., prep.), în derivate; Widmer, *Tavetsch*, p. 7 (*Tschainghels*); Decurtins, *Num. loc. Laax*, p. 181 (*Tschengel la Fueina, Tschengel dils Tschancs*); Vieli-Decurtins, VRST, p. 822 (înregistrează varianta *Las Dunschalas* „Tschingelhörner"). Cu privire la răspândirea variantei *Tschingel*, vezi H. Schmid, *An der Westgrenze des Rätoromanischen*, în „Vox Rom.", 39, 1980, p. 155-158. Pentru toponimul românesc corespunzător, *Chinga* (cu compusele), vezi MDGR, II, p. 371.

2. REW_3 , nr.1928 (printre reflexe sunt citate şi ticin. *šenğ* „von Felsen umgebene Weide", bergam. *senč,* veron. *senğo*).

421: 1. Pentru rom. *chingă* (< lat. *cingula*), vezi DA, s.v. *chingă*; CDDE, nr. 350.

2. REW_3 , nr. 1967 (*claudĕre* „schliessen), 1973 (*clausum* „eingeschlossen").

422: 1. Schlatter I, p.23 citează pentru romanşă sbst. *clos, clus, claus* „ţarc, stână"; în engad. *clüs* „Eingang; Baumgarten"; *sclusett, sclusott* „Pferch, Hürde für allerlei Vieh"; p. 22-26: toponimul *Klus*; p.24: *Klusalp*. Planta-Schorta, *Rät. Nam.,* II, p. 98, citează romanş. (engad.) *clüs*, (sursilv.) *clis* „eingezäunte Wiese"; topon. *Clis, Clius,Cleus, Clois, Cleis*; *Frust la Cliusa, Verclisa, Ova da Clüsa* etc. Vezi şi Widmer, *Tavetsch,* p.11: *Clis* (nume de livezi); Decurtins, *Num. loc. Laax*, p. 165: *Cleus, Clius*. Cf. Jaccard, *Essai*, p. 96: în toponimia romandă, *Clos (Cloux, Cluds), Cluse.* Pentru apelativele din sursilv., cf. Vieli-Decurtins, VRST, s.v. *claus, clis;* din engad., cf. şi Peer, DRLT, s.v. *clos, clüs.*

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

2. REW$_3$, nr. 1974 (*clausūra* „Verschluß"). Schlatter I, p. 24-25, citează, în Tirol: *Clesura* (< lat. *clausura*), *Clusura, Glasür, Lasür, Glausurawaldes, Glasaurertobels*; *Pro Cluseiras daveins*. Planta-Schorta, *Rät. Nam.,* II, p. 98, explică varianta romanşă *Clisura* (atestată în Ramosch) din *Clis* + prep. *sura* (< lat. *supra*); ib., derivate în *-ura*: *Clusera, Giüsüra, Clüsüra* etc.

423: 1. Lazăr Şăineanu, *Dicţionar universal al limbei române*, ed.VI-a, [Craiova,1929] înregistrează termenul geografic *clisură* „strâmtoare", absent în DA şi în Iordan, *T*., cu citatul: *Clisura Cazanelor din Banat.* Mai interesant, Şăineanu menţionează numele unui mic oraş din Macedonia, locuit în cea mai mare parte de aromâni, *Clisura (Vlaho).*

2. REW$_3$, nr.1653, s.v. *caprīle* „Ziegenstall", atestă numai it. *caprile* şi log. *kabril*. Jaccard, *Essai,* p. 88-89, înregistrează, în Elveţia romandă, toponimele *Chevril, Chavril*. Planta-Schorta, *Rät. Nam.,* II, p. 76, arătând că lat. *caprile* „lipseşte astăzi ca apelativ", în romanşă, consemnează toponimele: *Carfil, Carfil tobel, Planguarils, Cafrils, Carfrils, Chavrigls, Cavril, Foppa Tgavregl* (pentru această variantă: „eventual -EOLU"); în documente, începând cu sec. al XIV-lea: *Gafrilbach, Spitzbach Tauarillen, Punt da Caffrils, Val da Chavrigls*. Cf. Schlatter I, p. 45: *Cavril.* Vezi şi MDGR, II, p. 165-167, 287-289, toponimele româneşti de tipul *Capra* (cu derivatele).

424: 1. REW$_3$, nr. 3593, s.v. *fŭrca* „Gabel", înregistrează şi reflexele derivatului în *-ula.*

2. Vezi MDGR, III, toponimul *Furcătura* (p.448), dar şi *Furcitura, Furciturile* (p. 449); CDDE, nr. 696: *Furcătură* (în Banat) „bifurcation d'une chaîne de montagnes"; Densusianu, Ţ.H., p. 67: topon. *Furcătură* (la Clopotiva şi la Grădişte) < lat. *FURCATURA (vezi şi p. 64); Iordan, T., p. 357, 453, 511: *Furcşoara;* p.511: *Furcitura, Furciturile, Dealul Furciturilor, Furcătura, Furcăriile* (aici şi topon. *Furca, Furca Moiseştilor, Piscul Furcilor*).

425: 1. Sensul acesta s-a păstrat în topon. *Furca* „der große Paßübergang zwischen Uri und Walis..." (Widmer, *Tavetsch*, p. 8).

2. Sensul derivat este atestat în apelativul romanş *fuorcla* (< lat. *furcula*) „Bergübergang, Paß" (Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 156), „Bergjoch, sattelförmiger Bergübergang" (Peer, DRLT, s.v.), „siala, crena d'in cuolm" (Decurtins, *Num. loc. Laax*, p. 169). Planta-Schorta, *op. cit*., p. 156-157, consemnează următoarele variante ale toponimului corespunzător: *Furcla, Fuorcla, Furggla; Furgles, Fuorclas, Furglas*, *Forglis, Furglis, Furgglis* – care apar în numeroase sintagme (combinaţii cu adjective, substantive, prepoziţii etc. cu valoare de toponime; Widmer, *Tavetsch*, p. 8 : *Fuorcla*, *Furcla;* Vieli-Decurtins, VRST, p. 823: *Fuorcla da Siat* (= germ. *Setter Furka*); Decurtins, *Num. loc. Laax*, p. 169: *Ella Fuorcla*. Cf. Jaccard, *Essai,* p. 176 (s.v. *Fourche, Fourches*), p. 180 (s.v. *Furcil*). Vezi şi derivatul *furcletta* „Paßübergang", în romanşa surmirană (Sonder-Grisch, *Voc. Surm*., s.v.)

3. Varianta cu G- (*Gamatsch*) este atestată de Schlatter II, p. 21-26.

426: 1. Apreciat într-adevăr ca element preroman, *camox,-cem* „căprioară" este atestat în texte latineşti relativ târzii (sec. V). REW$_3$, nr. 1555, îl citează fără asterisc şi menţionează următoarele reflexe, ca apelative: piem. *kamus*, val-ses. *kamọsa,* lomb. *kamoč*, engad. *ḱamuotsch*, friul. *ḱamuts*, tirol. *kyamorts*, fr. *chamois*, prov. *camos,* sp. *gamuza*, port. *camurça*, germ. *Gams, Gemse*. La acestea, Alexi Decurtins în LRC adaugă: surs. *camutsch*, engad. *chamuotsch*, surm. *tgamutsch*, suts. *tgamutsch, tgimutsch*, med.-tuj. *tgamoss;* tess. *camóss*, it. *camoscio*. Vezi şi H.-E. Keller, *Les noms du cha-*

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

mois dans les Alpes, în „Vox Rom.", 24, 1965, p. 88-105. Ca toponime retoromane, Planta-Schorta, *Rät. Nam*., II, p. 65-66, citează: *Camosc, Camuotscha, Crap digl Tgamutsch, Begl Tgamotsch, Crap Camutsch, Crap di Camosc, Plaun dils Tgamutschs, Plaun dals Chamuotschs, Plaunca Tgamos, Salva Camos* etc. Jaccard, *Essai*, p. 69, citează topon. *Chamossaire* (în Elveția romandă), iar Schlatter II, p. 25: fr. *Chamois*. Cf. Battisti, *Gloss. topon. ates*., nr. 353: *Gam(b)s.*

Pentru răspândirea toponimului românesc corespunzător, vezi *Căprioara, Căpriorul, Căprioarele* în MDGR, II, p. 289; Iordan, T., p. 450.

2. Pentru domeniul retoroman, vezi Schlatter II, p. 71-72: *Quadra, Quader* etc.; Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 276-277: *Quader, Cader, Caders, Queders, Queder, Quadru, Quäder*..., toponime (derivate din lat. QUADRUS, ca subst.) care se întâlnesc și în sintagme (combinate cu adjective, cu alte substantive etc., apoi ca derivate; vezi și p. 987; Widmer, *Tavetsch,* p. 25: *Quadra*.

3. Ov. Densusianu se referă la cei care, prin simpla prezență a lui *kodrë* în albaneză, considerau pe *codru* românesc provenit fie din substratul tracic, fie împrumutat din albaneză. Astfel, teza că rom. *codru* ar fi autohton, tracic, a fost susținută de B.P. Hasdeu (vezi C. Poghirc, *B.P. Hasdeu, lingvist și filolog*. București, 1968, p. 171,175, 179; A. Vraciu, *Limba daco-geților*, Timișoara, 1980,p. 108, 109), de Al. Philippide (vezi A. Vraciu, *op. cit*., p. 114, 117, 120) și de alții și a fost reluată, fără a fi demonstrată, de unii lingviști contemporani (vezi C. Poghirc, *Sur les éléments du substrat du roumain*, în DR, Jahrbuch für ostliche Latinität, Freiburg i. Br., I , 1973, p. 201; A. Vraciu, *op. cit.,* p. 110 și chiar de unii istorici (vezi Constantin C. Giurescu, *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi* (1976).[2], p. 21-22).

Cei mai mulți lingviști apreciază însă că rom. *codru* este de origine latină. Astfel, pentru Ov. Densusianu, *Etimologies romanes*. *Fr. Coron; roum. CODRU*, în „Romania", t.XXVIII, 1899, nr. 109, p. 62-64: lat. **quodrum* (**quodra*)„ a pénétré aussi en albanais où nous trouvons *kodrë* avec le sens de „montagne, colline"; după O.D., e posibil însă ca sensul de „munte, pădure" din românește să fie împrumutat din albaneză, iar lat. **quodrum* să nu fi supraviețuit în lat. din Dacia decât cu sensul de „bucată (de pâine)"; DHLR I, în Op. II, p.88-89: prezența lui *o* (în *codru)* în locul lui *a* din lat. cl. este demonstrată prin derivate ale lui *quadrum*, unde *a* > *o* (ex.: v. fr. *coron*; friul. *Codroip, Coderr*; v. port. *quorenta, quoreesma*); prin glose de tipul *κοδρα: codra quadra*; nomos: *codra;* prin n. pr. *Codratus, Quodratus*, Κοδρατος; cf. DHLR II, în Op. II, p. 56,58, 410, 739; CDDE, nr. 384, s.v. *codru* < lat. **quodrum* (= clas. *quadrum*) „carré" (nu se exclude ipoteza ca sensul de „munte" al lui *codru* să se fi dezvoltat sub influența albaneză; e posibilă însă și evoluția lui în română); REW[3], nr. 6921, s.v. *quadrus*; DA s. v. *codru*; G. Piccillo, *Considerazioni storico-semantiche sulle continuazioni di lat. QUADRA nell'area balcano-romanza*, în RLiR, t. 45, 1981, nr. 177-178, p. 146-147 (rom. *codru* < lat. **quodru* < *quadru(m)*. Forma alb. *kodrë* ar putea fi de origine românească).

427: 1. Vezi însă J. Brüch, *Der Wandel ụa – ụo im Latein*, în ZRPh. LVI, 1936, p. 376-387.

2. Holger Pedersen, *Neues und Nachträgliches*, în „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen", Bd. XL, N.F., Bd. XX, Zweites Heft (1905), 1907, p. 212-213: alb. *Kodrë* „Hügel"< rom. *codru* = lat. *quadrum.*

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

428: 1. Pentru toponimul *Codru*, pe teren românesc, cu derivate şi compuse, vezi MDGR II, p. 550-553; Iordan, T., p. 86,451,475; Giurescu, *op. cit.,* p. 75-83, 279.

429: 1. Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 602, citează topon. *Tschup(p),* ca derivat de la nume de familie. E posibil ca Ov. Densusianu să se fi referit la *Ğup* (*Giup*), nu la *Čup,* cum a înregistrat studentul D. Mărăcineanu în notiţele sale de la curs. N-ar fi prima receptare eronată a unor termeni sau forme date de profesor. Vezi nota noastră asupra ediţiei şi, **infra**, *Erata la cursul litografiat de studentul D. Mărăcineanu.*

REW$_3$, nr. 4610, s.v. *jŭgum* „Joch", alături de celelalte reflexe romanice, citează engad. *giuf* [=ğuf], friul. *yof*, dar nu vreo formă *Čup* sau *Ğup.* Cf. şi Planta-Schorta *Rät. Nam*., II, p. 179, s.v. *jugum;* Decurtins, LRC s.v. *giuv* „Joch"< lat. *jugum*, menţionează eng. *giuf,* surm. *giouv*, tess. *gióv*, it. *giogo*, fr. *joug*. Pe de altă parte, CDDE, nr.913, arată că sensul de „chaîne de montagnes" al lui *jug* e atestat şi în latină. Vezi Densusianu, Ţ.H., p. 66: *Źugu* (munte); vezi şi p. 67. Cf. apelativele sursilv. *tschof* „Büschel, Busch, Schopf", colectiv *tschoffa* „Dickicht", engad. *tschüf*, surm. *tschif*, suts. *tschef, tschof*, it. *ciuffo*, fr. *touffe* (Decurtins, LRC s.v. *tschof*) topon. surs. *Tschoffa* „uaul, pastira" (Decurtins, *Num. loc. Laax,* p. 181).

2. Schlatter II, p. 82-83, era de părere că numele de plantă lat. *juniperus* „der Wacholder", devenit toponim, „hat sich in der romanischen Sprachen zu *Giop, Giob, Gioc*, Engadin, und *Gieb* im Oberland verkürzt". Cf. însă REW$_3$, nr.4628a care explică întreaga serie de forme – valtell. *ğüp, ğub*, ticin. *žüp, ğip , ğub*, wallis. *žup,* engad. de jos *ğok* „Alpenrose", engad. de sus *ğop,* puschl. *ğob*, valtell. *ğub(a)*, germ. elv. *juppe* „Wacholder – din galicul *jŭppos* „Wacholder", etimologie acceptată şi de Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 180 (s.v. *juppos*), care consemnează şi alte reflexe (ex.: surs. *giep*) şi citează topon: *Blecs digl Giop, Plan digls Giops, Giuppa, Gioppa, Gioppas, Juppa, Aua de Giep, Pre da Giüp, Giüp, Giepia, Geppa, Giepa, Plan da la Jocca* (< JUPP-ICA ?), *Joccas, Juggahalda* etc.

3. Rom. *jep(i)* s.m. (pl.) este explicat în DLR: „Cuvânt străvechiu, de aceeaşi origine preromană, probabil celtică (*jupikellos* „jneapăn") ca şi *ğep, žip, žup, žüp* etc. din Alpii romanici (unde însemnează Rhododendron ferrugineum şi hirsutum)". DR V 798-799. Iar rom. *jneapăn* (cu var. *jneapăr, şneapăn, jinapăn, jireapăn, jneap* etc.) derivă din lat. *juníperus, -um* (cu varianta populară *jenípĕrus*) CDDE, nr. 903, s.v. *jneapăn*; REW$_3$, nr. 4624, s.v. *juníperus*; DLR, s.v. *jneapăn*; DHLR, II, în Op., II, p. 407, 411. Cf. Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 180, s.v. *juniperus*.

Pentru topon. *Jepi* (râu şi piscuri), vezi MDGR, IV, p. 95-96; Iordan, T., p. 516-517. Vezi şi topon. *Piciorul Jereapănului*: Iordan, *op.cit.,* p. 340.

430: 1.Pentru răspândirea toponimului la retoromani, vezi Schlatter II, p.17: *Runcs, Rongs, Rangs* (nume de râuri); Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 292 ş.u. (etimonul: deverbalul *RUNCU, *RUNCA): *Run, Reun, Runc(k), Rüng, Reunc, Raunc, Runch, Ronch, Runs, Runcs, Röncs, Reun(c)s, Reunz, Rungs, Rons, Ronz, Runz, Arungs, Runca(s), Reunca, Rungge, Ronca, Roncha* etc.; de asemenea, în sintagme (în combinaţie cu adv., adj., subst. etc.) şi în derivate; Götzinger, 1891, p. 42; Widmer, *Tavetsch,* p. 25: *Acla da Run*; Decurtins, *Num. loc. Laax*, p. 178: *El Run* (şi *Runs*), *Run, Run Liung, Run Pervenda* (şi *Run dil Prè*), *Runs*. Pentru *Les Ronques,* în Elveţia romandă, şi *Ronco*, din Ticino, vezi Jaccard, *Essai,* p. 392. Pentru etimologie, vezi Densusianu, Ţ.H., p. 65 (unde se dau şi alte indicaţii bibliografice; *Runc* „presupune un *RUNCUS, derivat postverbal din RUNCARE"); REW$_3$, nr. 7444, s.v. *rŭncare* (rom. *runc*, friul. *ronk* etc. pleacă de la un derivat postverbal din lat. RUNCARE).

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

2. Pentru răspândirea pe teren românesc a topon. *Runc*, a derivatelor sale *Runc(u)șor(ul), Runculeț,ul, Runcurelul* etc. și a compuselor, vezi MDGR, V, p. 293-296; Iordan, T., p. 23, 361, 458; G. Popovici, *Runc. Glosă la o colecțiune inedită de documente moldo-câmpulungene*, în „Convorbiri literare", XXV, nr.9, 1 dec. 1891, p. 705-716; Giurescu, *op. cit.* p. 32, 289-290. La aromâni, pentru *Aruncu, Arunga, La Runcu, La Rungu, Tu Arungu* etc., vezi Iordan, *op. cit*., p. 23, nota 3. Pentru apelativul *runc,* în dacoromână, vezi DLR, s.v. *runc*[1] (etimonul, lat. RUNCUS, apare fără asterisc); Giurescu, *op. cit*. p. 32; pentru aromână, vezi Papahagi, DDA_2, s.v. *rúncu* (var. *arúncu, arúngu* și cu etimonul fără asterisc). Vezi, de asemenea, sinonimele lui *runc: curătură, laz, oaș, secătură (săcătură)* (DA, DLR; Giurescu, *op. cit.,* p. 32-33, 36). Pentru apelativul din romanșă, vezi Decurtins, LRC., s.v. *run* „Rodland, Reute" și *runca* „idem" (cf. ib. ueng. *runc*, oeng. *runch*, surm. *runc*; tess. *rónch*, it. *ronco*).

434: 1. Într-o etapă mai veche, depășită, a cercetărilor etimologice românești, pentru românescul pisc s-a presupus un etimon ipotetic slav *pyskŭ. Cercetările mai noi nu confirmă o asemenea etimologie. DLR s.v. *pisc*[2] indică: etimologie necunoscută.

2. Spre deosebire de Ov. Densusianu, în REW_3, nr. 6545 și în Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 246-248 termenul retoroman este derivat din lat. *pīts*- „Spitze". Alături de reflexele din diferite dialecte italiene, sunt citate aici și formele retoromane: *piz* (engad.), *pez* (sursilv.) „Bergspitze" și friul. *pits* „Bergspitze; Fingerspitze" etc. Vezi și Decurtins, LRC, s.v. *péz,* engad.-surm. *piz* „Spitze, Zinke" etc. Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 246-248, atestă și numeroase toponime de tipul *Piz* și *Pez,* folosite fie singure, fie în sintagme (cu adverbe, adjective, substantive, prepoziții etc.) sau sub forma unor derivate. Cf. Schlatter I, p.35: *Piz Bargias, Piz da Sterls;* Widmer, *Tavetsch,* p. 5: *Pez*; Decurtins, LRC., p. 1341: *Pez Avat, Pez Bargias, Pez Calandari, Pez Darlun, Pez Denterglatschers, Pez Durschin, Pez Git, Pez Mundaun, Pez Rodund, Pez Tgietschen, Pez Tumpiv, Pez Valrein* etc. Decurtins, *Num. loc. Laax*, p. 169, 174: *Si Pez Grisch, Si Pez Ner* etc. Thöni, Rum.-Surm. : *igl Piz Curvér* (p. 79), *igl Piz Cotschen* (p. 155); Scheitlin, *Pled Puter*: *il Piz Padella* (p. 36), *Süls Pizs Chalchagn, Morferatsch* e *Tschierva* (p. 163). Cf. Battisti, *Gloss. topon. ates*., nr.1220: s.m. *pitz* „vetta di un monte".

Tema lat. PĪCC- stă însă la baza unei forme * PĪCCULEUS, -UM (sau *PICULEUS), care a dat în românește toponimul *Picui(ul)* „pisc", cu var. *Chicuiul*, *Păcuiul* (*P. lui Soare, P. de Jos*), *Pacuiul,* și cu derivate (*Picuieț* etc.). Vezi Densusianu, Ț.H., p. 54; idem, *Probl. topon.-onom*., p. 134-135; Iordan, T., p. 39; cf. p. 41 (*Picul, Picoșul* etc.); MDGR, IV, p. 623. Cf. DLR, s.v. *picúi* [1]. Harri Meier, *Neue lateinisch-romanische Etymologien* (Bonn, 1980, p. 62-63), presupune existența lat. vulg. **pīkkare* „stechen" și **pīccus* (**bīccus, *beccus*) „Schnabel".

437: 1. Pentru formele în discuție, REW_3 presupune două baze latinești distincte: *salĭcētum* (nr 7532) și *salĭctum* (nr. 7534), având exact același sens: „Weidengebüsch". Din prima derivă : rom. *sălcet,* it. *salceto*, fr. *saussaie*, prov. *sauzeda,* port. (topon.) *Salzedo* etc. Din cea de a doua formă derivă: bergam. *saleč,* friul. *salet* și alte câteva forme dialectale italiene. Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p.298, derivă toponimul romanș *Salez* din lat. *salĭctum*; alături de *Salez*, având aceeași origine, sunt citate și toponimele romanșe *Saletg, Salet, Saleg, Salec, Saletga, Sáleza* etc. Schlatter II, p. 89, derivă, în schimb, pe *Salez* „Gemeinde Sennwald" din lat. *Salicetum.* Vezi și toponimele romande *Saulcy* (< *salicetum*) și *Salettes,* la Jaccard, *Essai*, p. 547. Pentru apelativul românesc *sălcet* „pădure de sălcii", vezi și Giurescu, *op. cit*.,p. 27.

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

Pentru derivatele lat. *salix, -ĭcem* „Weide”, cu var. **salĭcum, -a*, vezi REW$_3$, nr. 7542; Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p.299, s.v. *salix*; Decurtins, LRC surs. *salisch* „Weide” (Salix) din lat. *salix, -ice*, engad. *salsch*, surm.-suts. *salesch,* it. *salice*, fr.*saule*; DHLR, I, în Op., II, p. 148; Giurescu, *op. cit*., p. 23.

Pentru toponimele *Salcia, Sălciile, Salcii*, cu derivatele *Sălcioara, Sălcuța*, *Sălcina, Sălceni* și în sintagme (compuse), vezi MDGR, V, p. 308-311, 332-334; Iordan, T., p. 99-100, 459; Giurescu, *op. cit*., p. 299.

438: 1. Originea rom. *stâncă* este încă discutabilă din punct de vedere semantic. Formal, termenul poate fi explicat din sl. *stěnka,* derivat din v. sl. *stěna* „mur, rocher”. Vezi DHLR I în Op. II p. 256, 259, 269. *Stâncă* este folosit și ca toponim. Pentru răspândirea lui în această accepțiune (cu compusele și derivatele lui), vezi MDGR V p. 470-471; Iordan, T., p. 44,385, 389, 411-412.

2. Termenul retoroman este atestat și ca apelativ, în Schlatter I, p. 71: *sassela, sassiala, sessiala* „Felsenschutt, Geröllhalde”. Ca toponim, apare în formele: *Sursassiala, Sutsassiala* (Schlatter, *op.cit.,* p. 71-72), *Sissí, Saissiel, Sissil, Sassel, Sassal, Sassiel, Sassal, Sassella, Sassiala, Sassela, Sisseala* etc. (Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p.304, s.v. *saxum*, ca derivate cu sufixul -ELLU, -ELLA; tot aici se dau sintagmele în care apare toponimul: compuse cu adj., cu prep. etc.); *Sassiala* (Widmer, *Tavetsch*, p. 12).

3. Apreciem că forma înregistrată de studentul D. Mărăcineanu (*Valmutsch*) este coruptă. Schlatter, II, unul dintre izvoarele sigure ale cursului lui Ov. Densusianu, atestă forma *Valschmutt* (p. 52-53). Este posibilă și pierderea unei silabe: *Val**ca**mutsch* „valea căprioarei”.

4. Lat. *vallis*, în romanșă, a devenit *val,* ca apelativ și în toponimie, chiar în compuse, de ex. *Valauta, Valbeala, Varchlusa* (cu *Val- > Var-*) etc., *Val Medel, Val Müstair, Val dil Crap* etc. Vezi Planta-Schorta, *Rät. Nam*., II, p. 356-361, s.v. *vallis*; Decurtins, *Num. loc. Laax*, p. 182-183. Așadar, *-sch-* din *Valschmutt* aparține celui de al doilea element component al toponimului. Cf. REW$_3$, nr. 9134.

439: 1. Deoarece demonstrația ce urmează este o pledoarie pentru o temă de tipul *mutt-*, am modificat forma *-mutsch* din notele de curs ale lui D.Mărăcineanu (care poate fi acordată după coruptul *Valmutsch*, pentru care vezi nota penultimă) în *-schmutt*.

2. Tema *mŭtt-* „abgestumpft” este consemnată și de REW$_3$, nr. 5793, cu reflexul engadinez *muot* și cu altele apropiate în câteva dialecte italiene nordice și cu mențiunea „Ursprung dunkel, das Verhältnis zu den lat. Wörtern mit *-t-* ist nicht klar”. Schlatter II, p.52 și Decurtins, LRC citează verbul *smuttar*, cu același sens („stumpfmachen, die Spitzen und Kanten abbrechen”), încât ne întrebăm dacă Ov. Densusianu nu s-a referit, de fapt, la tema *smutt-* (care a putut deveni ușor *schmutt-*). Cf. Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 213-215: s.v. *motta* „Erdhaufen”, de origine discutabilă.

441: 1**.** În ipoteza că totuși Ov. Densusianu s-ar fi referit, în cursul său, la toponimul *Valmutsch* (neconsemnat în izvoarele consultate de noi), atunci în partea a doua a compusului ar trebui să avem forma *Mütsch*, toponim care la origine este nume de familie (Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 579). O asemenea combinație ar contrazice explicația semantică pe care se întemeiază însuși Ov. Densusianu („o vale tăiată, ciuntită”).

2. Schlatter II, p. 42-43, atestă, într-adevăr, topon. *Valvastur*, *Valfastur* (și *Vasturbach*), pe care-l explică din *Val Vastorum* „das Tobel der Verwüstungen”.

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

Pe de altă parte, Planta-Schorta, *Rät. Nam*., II, p. 888, trecând forma *Vastur*, *Fastur* în secția cu etimologii nesigure, afirmă că derivarea din VASTUS, VASTARE ar fi îndoielnică „doch ist Ansetzung eines Adjektivalabstraktums *VASTORE bedenklich."

446: 1. Gustav Körting, *Lateinisch-romanisches Wörterbuch (Etymologisches Wörterbuch der romanischen Hauptsprachen*). Dritte, vermehrte und verbesserte Ausgabe. Padeborn, 1907, nr. 418, s.v. *ălbŭlŭs*. Ediția I apăruse în 1890-1891, iar a doua, adăugită și revizuită, în 1901. La ediția a II-a a dicționarului lui Körting, Ov. Densusianu a publicat o recenzie în „Romania", 33, 1904, p. 272-288. Ciorna recenziei sale se păstrează la Biblioteca Academiei – București, Arhiva Ov. Densusianu, II, ms. 9.

2. REW_3, nr. 328, s.v. *albŭla* „Weißfisch"; indicând un singur reflex (comasc. *álbora*), autorul se întreabă: „Auch venez. *álboro* „Rötling"?" (la fel în REW_2).

447: 1. Vezi TLF, s.v. *ablette.*

448: 1. Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 613, înregistrează toponimul *Álvra* (numele unei trecători și al unui râu care pornește din această trecătoare) în secțiunea dedicată cuvintelor cu etimologii discutabile și-l apropie de germ. *Albula*; variante dialectale: *Alva, Alvla*, germ. *Albala*, mai vechi *Elbala, Elbe* etc. Într-un studiu mai vechi (1921), R. Von Planta spunea: „Der Name des Passes kommt zweifllos vom Fluß ber und nicht umgekehrt." Fără să excludă posibilitatea derivării din lat. ALBULUS „weißlich", autorul îl apropie totuși de germ. *Elbe* (în latină: *Albis*) și de grupa acestuia. J. U. Hubschmied îl deriva dintr-un *ALBARA. Termenii germani (oficiali) corespunzători în epoca actuală denumirilor romanșe sunt: *Albula* (pentru râul *Alvra)*, *Albulapass* (pasul *Alvra*) la Decurtins, LRC 1339, *Albulatal* (pentru *Val d'Alvra*) *ibid*.

2. Pentru *Alpi,* vezi Planta-Schorta, *Rät. Nam*., II, p. 13-14, s.v. *alpis* (preroman) „Alp", păstrat ca apelativ: romanș *alp,* lomb. *alp*, dar mai ales ca toponim retoroman: *l'Alp, Alp, Dalp* (< AD...), *Nalps* (< IN...), singur sau în combinație cu alte elemente (adv., adj., num., apelative etc.) sau în derivate cu –ELLA, -ICELLA, -ICULA, -INA, -ITTA etc.; de asemenea, la p. 377-378: *Alp* (germ.) „Bergweide, Alp", care se întâlnește în numeroase combinații; p. 10, s.v. *alb-* (preroman) „Anhöhe, Berg", care lipsește ca apelativ în retoromană, dar se păstrează în derivate cu sufixele: -ANNA, -ANNA+ -ACEA, -ANNA+-ELLA, -ANNA+ -ITTU; Schlatter I, p. 33-35: *Alvier*; Widmer, *Tavetsch,* p. 26-27: *Alp Caschle, Alp Calmatsch*, *Alpetta* „ das Aelpli", *Alp Nalps* (< *Alp in Alps*); Decurtins, *Num. loc. Laax*, p. 165: *Sill'Alp Plaun, Sill'Alp da Schluein, Alp Sogn Martin* etc.; Decurtins, LRC s.v. *alp*; Peer, DRLT, s.v. *alp*; Sonder-Grisch, *Voc. Surm*., s.v. *alp*; Thöni, *Rum.-Surm.*, p. 271: *alp*; Scheitlin, *Pled Puter*, p. 24,194: *alp*; Jaccard, *Essai,* p. 8: *Alpe*. Cf. Planta-Schorta, *op. cit.,* p. 13, s.v. *albus,-a* (lat.) „weiß", unde nu se face nicio apropiere de Alpi.

Pentru apelativele *àlpe, àlbe, àlm* s.f. „pascolo alpino; alpeggio", Battisti, *Gloss. topon. ates*., nr. 21, propune o origine germanică (germ. med. sup. ALBE; ALP).

Pentru toponimele românești cu tema *Alb-* (< adj. *alb*), vezi MDGR I 34-35; Iordan, T. p. 107, 117.

3. Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 23, s.v. *ardere*, citează toponime retoromane din lat. ARSURA: *Arsoira, God Arsüra, Plan d'Arsüra, Arsüra, Darsüra, Arsüra cun Cua, Arsüras, Ursyrás, Plaun d'Arsüras* etc.; derivate cu sufixe de la ARSURA: *Arsüraset, Arsüratscha, Arsürellas, Ursaregls*; în documente, începând cu sec. al XVI-lea: *Arsüra, Ărsura* etc.

Vezi și Jaccard, *Essai*, p. 15, s.v. *Ars*.

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

449: 1.REW$_3$, nr.682: *arsūra* „Brennen; Brand"; DHLR I în *Op.*II p. 164: lat. vulg. *arsura* (alături de românescul *arsură,* se citează retor. *arsüra*, it., prov. *arsura,* v.fr. *arsure*). Vezi şi sursilv. *arsira* „Glut, Hitze; Durst, Nachdurst; Brand" (Decurtins, *LRC* s.v.). Cf. CDDE, nr. 79 (*arsură*); DA s.v. *arsură*.

2. Pentru domeniul românesc, vezi MDGR I p. 127-129: toponime cu tema *Ars-*; p.129 : toponime de tipul *Arsura, Arsurile*; p. 130-131: toponime de tipul *Arşiţa*; Iordan, T., p. 23: toponimele *Ars(ul), Arşiştea, Arsura, Arsurile, Arşiţa*, *Arşicioara, Arsătura*; p. 108-109, 315, 439; p. 23: arom. *Arsa;* Giurescu, *Ist. păd.*$_2$, p. 290: toponimele *Arşiţa, Arsuri, Arsura, Arsele*. Cf. CDDE, nr. 80 (*arşiţă*); DA s.v. *arşiţă* (II); Giurescu, *op. cit.,* p. 33, 35-36: *arşiţă* „loc din pădure curăţit prin foc" şi sinonimul *jarişte,* cu acelaşi sens).

450: 1. Jaccard, *Essai,* p.15, s.v. *Ars, Arson*. A se vedea în special . Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 22-23, s.v. *ardere* „brennen", unde se citează numeroase alte toponime retoromane cu tema *ars-* (< part. *arsus, -a*), inclusiv derivate de tipul *ars* + sufixe (-ALE, -ELLA, -ENTARE, -ENT- + -ALE, -ICIU, -INU, -INA etc.).

452: 1. Vezi Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 47, s.v. *bos:* toponime retoromane *Plan Buer* (< BOVARIU), *Buaira, Botta Buera, Val Buera, Val Buäira* (< BOVARIA). Planta-Schorta, *loc. cit*., nu atestă forma *Boairo*. Cf. REW$_3$, nr. 1180: *boarius* „Rinderhirt"; CDDE, nr. 171, unde, alături de românescul *boar (bouar)* „bouvier" (< lat. BO(V)ARIUS, -UM), se citează apelativele: friul. *boar,* it. *bo(v)aio*, vfr.*boier*, prov. *bovier*, cat. *bover,* sp. *boyero,* port. *boieiro*; DA s.v. *boar*. Pe teren românesc, toponimul *Boarul* se întâlneşte foarte rar (MDGR I p. 478)

453: 1. Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 76: lat. *caprarius* „Ziegenhirt" (REW$_3$, nr. 1648), păstrat în apelativele engad. *chavrer*, surs. *cavrer, carè* şi în toponimele *Crap Curè, Sass Chavrer*. Vezi şi Decurtins, LRC s.v. *cavrer.*

2. Cf. Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 355 s.v. *vacca*: reflexele lui VACCARIU.

3. Vezi MDGR V, p. 726: toponimul *Văcarea*; p. 726-728: derivate din *Văcarea* (*Văcăreni, Văcăreşti, Văcăria*); Densusianu, Ţ.H., p. 67: *Văcaŕea* (munte) < lat. *VACCARIA.

4. CDDE, nr. 249: *căprăreaţă* (băn.) „endroit où paissent ou se reposent les chèvres" < lat. **caprarĭcia, -am* (păstrat şi în v. it. *caprareccia*); DA s.v. *capră*: *căprăreaţă* (< lat. pop. **capraricia*) (băn.) „staul de vite, loc de odihnă pentru capre, loc de păscut caprele"; Th. Capidan, *Aromânii*, Bucureşti, 1932, p. 145: arom. *căprăreatsă* şi *căprăreadză* „locul unde dorm caprele, coşar de capre" < lat. *capraricia*. În toponimie, MDGR II p. 287: *Căprăreaţa, Căprăreţele*. Pentru reflexele retoromane în toponimie ale lat. *caprarius* + *-iciu, -icia*, vezi Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 76.

454: 1. *Văcăreaţă* „staul, grajd (pentru vaci); loc unde dorm vitele vara*"* este considerat în DLR şi în Ciorănescu, DER formaţie românească de la *vacă* + *-ăreaţă*. Vezi Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 355: reflexele retoromane ale lui VACCARICIU; cf. Jaccard, *Essai,* p. 484, s.v. *Vacheresse* toponimele respective din Elveţia romandă.

2. Forma tip dată de Ov. Densusianu, *Cuira* reprezintă una dintre variantele ladine. Formele romanşe sunt: *Cuéra* (sursilv.), *Coira* (surm.) *Cuoira, Cuira* (lad.). Corespondentul german: *Chur*, cel francez *Coire,* it. *Coira,* capitala cantonului Graubünden (germ.), Grisons (fr.) sau Grigioni (it.) Formele vechi, atestate în documente: *Curia* (circa an. 280, sec. IV etc.), *Coera* (sec. VIII), *Coria* (sec. IX), *Churiae* (sec. XII), *Cuira* (sec. XIII), *Kur* (germ.; sec. XIII), *Chur, Coira* etc. Vezi pentru acestea: Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 658-659, s.v. *Chur*.

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

455: 1. S-a susținut în general că toponimul *Cuira, Cuera* etc. derivă din lat. *cūria* „Rathaus, Senatversammlung". J.U. Hubschmied a respins însă această etimologie. Deoarece formele romanșe *Cuera, Cuoira* presupun un *-ŭ-* sau *-ō-* la origine, J.U. Hubschmied propune etimologia: gall.-brit. CŬRIA „Stamm, Sippe (= Teil einer größeren politischen Einheit eines Volkes)", care provine din mai vechiul *KORJĀ, *KORA, înrudit cu i.-europ. *KORO, KORIO, de unde Koίραυος „Heerführer, König, Herr" și v. germ. de sus *hari, heri* „Heer". Vezi Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 107, 658-659; cf. și p. 123 (s.v. *curia*).

456: 1. Ov. Densusianu se referă la SAXUM ca apelativ. Vezi REW$_3$, nr. 7631; Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 302-304, s.v. *saxum.* SAXUM s-a păstrat, în schimb, în toponimie. De ex. : *Enta Saissafratga* (< lat. *saxa fracta*), citat de Decurtins, *Num. loc. Laax*, p. 178.

2. De ex. în romanșă: *Crap,* cu var. *Grip, Grep*; *Crap da Bravuogn*, *Crapalv*, *Crap löng, Crap lung, Crap liuna*; *Grappelfirst, Grappel, Gräppelen* (la Schlatter I p. 69, 74-75). În Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 111-113 s.v. **krapp*, se reproduc toponimele romanșe de tipul *Crap,* cu termenul singur sau asociat (cu adv., adj., sbst., vb., prep. etc.); p. 113-114: derivatele cu sufixe de la **krapp* (de ex., la p. 113, deriv. cu suf. -ACEU: *Carpatsch, Corpatsch, Bosch Crappasc*); cf. și p. 549 (s.v. *Crapp)*; Widmer, *Tavetsch,* p. 16: *Crap Nair*; p. 41: *Crap Luther*; p. 17, derivate: *Carpels, Carpogls, Carpettels, Carpegls*; Decurtins, LRC p. 1339: *Crap Alv, Crap Combras, Crap da Bravuogn, Crap da Flem, Crap Glaruna, Crap Grisch, Crap Masegn, Crap Sassiala, Crap Ses, Crap Sogn Gion, Crap Surcombras, Crap Tgietschen;* idem, *Num. loc. Laax*, p. 166: *Crap Fraissen, Craps Gross* etc.; p. 181: *Sur Crap, Sut Crap*; p. 182: *Um Crap*.

457: 1. În engadină, sursilvană și surmirană: s.m. *crap* „piatră, stâncă", s.f. colectiv *crappa* „stânci, pietriș"; engad. s.m. *grip* „stâncă; rocă", s.f. colectiv *grippa* „stânci", cu reflexele sursilvane *grep, greppa* (Oscar Peer, DRLT s.v., Gion Tscharner, *Dicziunari puter-tudasch* [Chur 2000] s.v., Decurtins, LRC s.v., Sonder-Grisch, *Voc. Surm*., s.v.). De asemenea, în sursilvană există variantele *grep* (s.m.), *greppa* (s.f. colectiv) „Fels" (Decurtins, LRC s.v.). *Crappa* se întâlnește și în toponimia romanșă: *Crappa, Crappa Grossa* (Decurtins, *Num. loc. Laax,* p. 166), *Sil Gir la Crappa* (ib., p.169).

2. Vezi, de asemenea, it. *crappa* „pietra, roccia", piem., lomb. *crapa,* berg., bresc., giudic. *grapa*. În dialectul venet. *crèpa, grèpa* „masso, roccia" (G. F. Turato, D. Durante, *Vocabulario etimologico veneto italiano*, Padova, 1978, s.v.).

3. De ex.: Schlatter, *op. cit*., I, p. 69.

458: 1. În ultimă instanță, lingviștii sunt de acord că termenul *krapp* „Stein" este un element preroman: REW$_3$, nr. 4759; Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 111; cf. și p. 549 (s.v. *Crapp*). Pe de altă parte formele retorom. *crap(pa)* etc. sunt înrudite cu rom. *Carpați,* alb. *Karpë* „stâncă", topon. sârb. *Karpata* și *Gorna Karpa*. Pentru acestea, vezi Iordan, T., p. 44-45, unde se dau și alte indicații bibliografice și Magdalena Popescu-Marin, *Cu privire la etimologia numelui propriu Carpați*, în SCL 2/1988, p. 163-166.

2. Schlatter, *op. cit*., I, p. 78-81: *Davos;* Widmer, *Tavetsch,* p. 19: *Davos ora* (hidronim); Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 673-674, s.v. *Davós*, citează toponimele romanșe variante *Tavau, Tavo* („Landschaft mit Kreis und Gemeinde am Oberlauf des Landwassers"); frecvent atestat în documente (începând cu sec. al XIII-lea) cu inițiala *T-*; Decurtins, *LRC*, p.1342, topon. *Tavau* (denumirea germană: *Davos*); Decurtins, *Num. loc. Laax,* p. 167: topon. *Davos Baselgia*; Thöni, *Rum.-Surm*., p. 29, 309: *Tavo* (=*Davos*).

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

459: 1. În engadină, cuvântul circulă în formele *davó, davóus*, ca adverb („hinten") și ca prepoziție („hinter"). Vezi Peer, DRLT s.v. În romanșa surmirană, *davos* are, de asemenea, pe lângă alte valori, și pe aceea de adverb („hinten, dahinter") și de prepoziție („hinter"). Vezi Sonder-Grisch, *Voc. Surm*., s.v.; Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p.264. În sursilvană *davos* este adverb, prepoziție, adjectiv și substantiv. Vezi Decurtins, LRC s.v.

2. În engadină, cuvântul are formele *davant, davaunt* și este adverb („vorn, davor") și prepoziție („vor"). Vezi Peer, *op.cit*., s.v. În Surmeir, *davant* este , de asemenea, adverb și prepoziție. Vezi Sonder-Grisch, *Voc. Surm*., s.v., Thöni, *Rum.- Surm.*, p. 191-281. În sursilvană: *davont* (Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p.1, s.v. *abante*), *davon* „vorn, davor, vor" are valoare de adverb, adjectiv și prepoziție (Decurtins, LRC, s.v.).

3.REW$_3$, nr.6684, s.v. *pŏst*; nr. 9247, s.v. *vĕrsus*.

461: 1. *Davos* a mai fost explicat ca derivând din *de* + *avorsus*; *de post* + *avorsus; tubus* „Tobel" > **tovum.* Vezi Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 264 (s.v. *post*), 673-674 (s.v. *Davós*). Iar *dava(u)nt, davon(t)* se explică din *de* + *abante*. Planta-Schorta, *op. cit*., II, p.1 (s.v. *abante*).

463: 1. *Ferporta* nu este atestat în Planta-Schorta, *Rät. Nam*. (vezi II, p. 139 s.v. *ferrum*; p. 263 s.v. *porta*). Vezi și REW$_3$, nr.3262 (*fĕrrum*); nr. 6671 (*pŏrta*).

464: 1. Vezi Porțile de Fier, în MDGR V, p. 60-61.

2. În toate idiomurile romanșe (surs., engad.,suts., surm.), *fiergia* „Radschuh, Bremskette". La Decurtins, LRC s.v. < ***ferrea* care vine din *ferreus* „eisern". Vezi și REW$_3$, nr.3259, s.v. *fĕrreae* „eiserne Fesseln".

3. REW$_3$, *loc. cit*.

465: 1. Iată toponimele romanșe derivate din lat. *gemellus* „Zwilling", consemnate de Planta-Schorta, *Rät. Nam*., II, p. 161-162: *Schumiala, Sch(u)mials, Schimellas, Giumella, Alp de Giümella, Pass di ~, Piz de ~, Piz Dschimels, Piz Gümels, Piz Giumei.* Cf. Jaccard, *Essai,* p. 544: toponimul *Les Gémines,* în Elveția romandă. Cf., în toponimia românească, *Geamăna, Geamănul, Gemena, Gemen*: MDGR III, p.495-499; DHLR I, în Op. II, p. 299.

2. REW$_3$, nr. 3721 (s.v. *gĕmĕllus*); Planta- Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 161-162 (s.v. *gemellus*), care citează apelativele romanșe: (pl.) *dschimels* (engad.), *schumials* (sursilv.). Vezi și Decurtins, LRC s.v. *schumi.* Cf. rom. *geamăn* < lat. *gĕmĭnus* „Zwilling" (REW$_3$, nr.3723; DA, s.v.; CDDE, nr. 722, s.v.).

466: 1. Totuși fonetismul primitiv s-a păstrat în unele forme romanice: it. *gemello*, prov. *gemel* (REW$_3$, nr.3723).

467: 1. Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 168: lat. *grumus* „Erdhaufen, Hügel" lipsește ca apelativ în romanșă; se păstrează, în schimb, ca toponim simplu: *Grüm, Doss da Grüm,* sau în derivate: *Grumel, Grümel, Grimmels*.

2. REW$_3$, nr. 3889, s.v. *grūmus* „Erdhaufen, Hügel"; sunt citate și derivatele: arom. *zgurńire* „die Erde aufwühlen", lyon., for. *s'agrumí,* fr. sud. *s'agrümá* „ sich ducken".

3. REW$_3$, nr. 3887 s.v. *grūmulŭs* „Hügelchen, Klümpchen". Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 168 s.v. *grumus*, citează, ca reflex probabil al lui *grumulus,* toponimul romanș *Grimmels*.

4. Cercetările mai noi au demonstrat că lat. *grumus* s-a păstrat totuși și în câteva arii lingvistice izolate sau laterale ale limbii române, unde a dezvoltat o serie de derivate. Vezi D.Loșonți, *Grum, grumur și derivatele lor*, în CL XXII, 1977, nr.2, p.187-190;

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

T. Teaha, *Lat. grumus în română și în limbile romanice*, în *rev. cit., nr. cit.,* p. 235-238; XXIII, 1978, nr. 1, p. 83-85.

5. Este sigur că Ov. Densusianu s-a referit la vb. *grumurá* „ a îngrămădi ceva într-un loc". Vezi D. Loșonți, *art. cit*., p. 190; T. Teaha*, art. cit.,* p. 236 (termenul este atestat într-o colindă din Ardeal culeasă de Al. Viciu). A se vedea și cum e formulată fraza următoare a cursului lui Ov. Densusianu.

468: 1. Arom. *grúmur* „grămadă" derivă din lat. *grumulus, -um*. CDDE nr. 771; Densusianu, Ț. H., p. 55; REW_3, nr. 3887; Papahagi, DDA_2, s.v. Vezi și nota precedentă.

2. Densusianu, Ț. H., p. 54-55, consemnând termenul *grumul'eu* (*grumud'eu*) „ridicătură de pământ, movilă", afirmă: „derivă de sigur din latină, dar greu de explicat...; nu poate fi izolat de arom. *grumur* cu același înțeles și derivând din GRUMULUS; și de data aceasta terminațiunea nu este însă clară." Pentru varianta în *~d'eu,* autorul presupune o contaminare cu scr. *gromada* (sau cu *grămadă*). „În orice caz, originea latină a acestui cuvânt ni se pare neîndoioasă, pentru că în nici o limbă străină nu întâlnim vreo formă care să-i corespundă (sârb. *grumen* „grămadă ", cu toată asemănarea de înțeles, nu poate fi luat în considerațiune)". Vezi și REW_3, nr. 3887, unde, alături de termenul *grumul'eu* atestat de Ov. Densusianu, se citează, ca reflex al lui *grumulus*, și it. *grumolo* „Herz des Kohls", iar ca derivate: rom. *grumura* „zudecken", fr. *grumeau* „Klümpchen". Pentru *grumuléu* „delușor, movilă" (pl. *grumuleie*), vezi și Radu Sp. Popescu, *Termeni entopici caracteristici Banatului, nordului Olteniei și sud-vestului Ardealului*, în CL XXIX, 1984, nr. 1, p. 63; iar pentru *grumuleu, grumudeu* și alte derivate, vezi D. Loșonți, *art. cit.*

470: 1. Cf. DA s.v. *grui*$_1$ „ridicătură de pământ, deluț..." (etimologie necunoscută); Densusianu, *Probl. topon.-onom.,* p.138: derivă pe *Grui* din lat. *GRUNIUM < vb. GRUNIO. Vezi și sursilv. *grugn* s.m. „Fels, Felskopf", *grugna* s.f. colectiv „Felsen": Decurtins, LRC s.v. *grugn II*. Vezi și MDGR III p. 655-657: topon. *Gruiul* (cu derivate și compuse).

2. REW_3, nr. 3921, s.v. *gŭrga* „Wasserstrudel"; Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 169, s.v. *gurga, gurges*.

3. Planta-Schorta, *loc. cit.*, înșiră mai multe toponime romanșe: *Gurg, Gurgs, Tuleu da ~, Gorga* etc. Printre derivate nu sunt trecute formații cu suf. *-ita.*

Lat. *gurga, gurges* nu s-a păstrat ca apelativ în romanșă. Cf. și toponimul din Elveția romandă: *Gourze* (Jaccard, *Essai,* p. 196). Vezi și apelativul românesc *gorgan* „grămădire de pământ pietros, movilă" (DA s.v.) și toponimele de tipul *Gorga, Gorgan(ul), Gorgana, Gorg(o)anele, Gorgani* (cu derivate și compuse), în MDGR III p. 598-600; Iordan, T., p. 36.

471: 1. Dintre cele 3 cursuri ținute în 1913-1914 la Facultatea de litere a Universității din București, autorul se referă probabil la cursul *Fonetica limbii române*, care însă nu s-a păstrat în formă litografiată. Elementele fundamentale ale acestui curs trebuie căutate în diferite lucrări tipărite ale lui Ov. Densusianu (sinteze sau cercetări speciale). Iată ce susține lingvistul bucureștean despre *gârgăloț* (și variantele sale) în monografia lui dialectală *Graiul din Țara Hațegului*, apărută chiar în anul în care preda cursul de *Toponimie retoromană*: *gârgăloț (gârgălod, gârgăloz)* „gâtlej, mărul lui Adam" (comp. arom. *gărgal, gărgălan, gârgânar*) „derivă de sigur din latină, dar greu de explicat"; „prezintă o asemănare surprinzătoare cu v. it. *gargarozzo*, *gargalozzo* „gâtlej" și cu alte forme romanice înrudite ce presupun o temă latină *GARG- ..." „Plecând de la o temă GARG- ce ar corespunde gr. γαργαρεών (biz.γαργαρος) „omu-

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

șor", tot nu este ușor de explicat cuvântul românesc în ce privește terminațiunea (tot așa de obscure ca derivațiune sunt și cele mai multe din formele romanice aparținând acestei familii)" (Densusianu, Ț.H., p. 54-55). Vezi și DA s.v. *gâtlej,* unde se citează, printre „alte forme", derivatele din tulpina onomatopeică *garg-*, „foarte răspândită în limbile romanice": *gârgoloț, gârgăloț,* (din *gârcl(e)an* + *nod*) *gârcălód, gârcliód*.

472: 1. Vezi REW$_3$, nr.3685, s.v. *garg* (Schallwort); Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 161 s.v. *garg* (Schallwort), citează apelativele derivate din această temă: v. it. *gargatto*, romanșe *giargiatta* (engad.), *gargatta* (sursilv.) „Schlund", iar în toponimia romanșă: *Jarjatta, Giargiatta, Gargatti, lan Gargotta*. Vezi în Decurtins, LRC s.v. *gargatta* „Kehle, Gurgel", *gargotta* „Höhle, Schlucht; steinige Weg..."

2. Toponimul *Presul* este atestat în Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p.271 s.v. *prehendere*; iar *Präsura* în Schlatter II, p. 67-68.

473: 1. Vezi Schlatter II, p. 67-68, s.v. *Amplasur*, care derivă toponimele romanșe *Präsura,Perseira, Presüra(s), Präsura nova, Presüras* etc. din lat.*prensura.* Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p.271-272, s.v. *prehendere*, derivă din tipul *prehensura* toponime romanșe ca: *Parseira(s), Parsoira, Parsira(s), Impersura*, *Präsura(s),Pursiras, Praseira, Prasiras, Prasera dadens* etc.

2. Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p.271 derivă toponimul *Presul* din lat. *prehensa* + suf. *-ulu*. A nu se confunda cu *Plessur* (numele unui râu), din *plud-tu-ra* (vechi retic) „Fluß". Id. *ib.*,II, 260, 789 s.v. *plud-tu-ra*.

3. Vezi Schlatter*, op.cit.,* II, *loc. cit*.

474: 1. Înregistrând pe *cĕrvus* „Hirsch" și reflexele sale romanice, inclusiv derivatele (de asemenea masculine), REW$_3$, nr. 1850, nu atestă femininul *cerva* și derivatele sale. Lat. *cerva,* ca apelativ, s-a păstrat și în romanșa din Engadina (*tscherva*), în surmirană (*tscherva*), în sursilvană (*tscharva*). Vezi Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 91; Decurtins, LRC, s.v. *tscharva*. Pentru românescul *cearbă* (< **cerba, -am* < lat. clas. *cĕrva*), vezi CDDE, nr. 306; DA, s.v. *cerb.*

2. Lat. *cervus* și *cerva* s-au păstrat și ca toponime în teritoriul romanș: *Tsch(i)erv, Tschierva* (Schlatter, I, p.38), *Fantona dil Tscherv*, *Tschierv, Plaun da la Cierva, Funtana da la Cierva, Tschierva, Davos ~, Piz ~, Chemp di Cerv, Scerv* (Planta-Schorta, *Rät. Nam*.,II, p. 191); *Tschierv* (Decurtins*,* LRC., p. 1342). Pentru toponimele corespunzătoare pe teren românesc, vezi MDGR,II, p. 320-322 (*Cerbul*, cu derivate și compuse), 320-321 (*Cerboaica*), 322 (*Cerboanele*); Iordan, T., p. 376 (*Cerboanele, Cerboaia*).

Erata la cursul litografiat de studentul D. Mărăcineanu

Erorile strecurate în versiunea litografiată a notelor luate de studentul D. Mărăcineanu la cursul lui Ov. Densusianu sunt numeroase și foarte variate. În loc să le înșirăm în ordinea paginilor, considerăm mai util să le grupăm din punct de vedere tipologic. În felul acesta, se poate înțelege mult mai bine mobilul erorii și rațiunea formulării propuse de noi. Prezentăm, în continuare, principalele tipuri de erori, trimițând la paginile cursului litografiat. Vom folosi adesea semnul convențional >, căruia îi acordăm aici sensul: „a fost corectat în".

I. **Fonetisme** ca: *senzul* (p. 412, 472), *preciz* (p.423), *a perzistat* (p. 455), *perzistența* (p.460, 466), *extenziune* (p. 467), în conformitate cu normele curente în scrisul lui Densusianu, au fost corectate astfel:

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

sensul, precis, a persistat, persistența, extensiune. La fel, formele *strein(ă)* (p. 429, 456, 469, 475 etc.), *cestiune* (p. 425, 447), *strimtoare* (p. 425), *dedea* (p. 424, 429), *se chiema* (p. 451), *adiectivală* (p. 465), *adiectivului* (ib.), *limbistic* (p.412, 418), *patrat* (p. 428), *genetiv* (p. 414, 441), *genetive* (p. 441), *eclesiastice* (p. 454), *eclesiastică* (p. 455), *supt* (passim) au fost modificate în: *străin(ă), chestiune, strâmtoare, se chema, adjectivală, adjectivului, lingvistic, pătrat, genitiv, genitive, ecleziastice, ecleziastică, sub.*

II. În **domeniul morfologiei**: *curățit* (p. 452), *să aparție* (p. 433), *teritor* (p. 442), *dealmintrelea* (p. 473), pl. *cari* (passim) devin, în ediția noastră: *curățat, să aparțină, teritoriu, dealtminteri, care.*

III. În ce privește faptele de limbă date ca exemple, **următoarele apelative au fost notate greșit**: *bassilica* (p. 418) > *basilica; Ba(s)silica* (p. 418) > *Basilica*; *valicela, valcela* (p.435) > *vallicella, valcella*; *saxelum* (p.438) > *saxellum*; *Alpii* (p. 448) > *„albii”*; *krap* (p. 456) > *crap; krapo* „stânci” (p. 457) > *crappa* „stânci”; supt fonetismul *ferč(e)a* (p. 464) > sub fonetismul *fiergia*; it., pg., sp. *gromo* (p. 467) > it., pg., sp. *grumo*; cf. fr. *grumau* (p. 467) > cf. fr. *grumeau*; forma dialectală *gargalot, gîrgăloț* (p. 471) > forma dialectală *gârgoloț*, *gârgăloț*; De la *presură* s-a putut ajunge la *plesur* (p. 473) > De la *presura* s-a putut ajunge la *presul.*

IV. **Nume proprii notate greșit**: *Gotzünger* (p.418) > *Götzinger; Basselga* (p. 418) > *Baselgia; Clus alp* (p. 421) > *Klusalp; Basselgia* (p. 419) > *Baselgia; Furkla* (p.424-425) > *Furcla; Gamač* (p. 426) > *Gamatsch; Petersen* (p. 427) > *Pedersen; Jacquard* (p. 438) > *Jaccard; Sasel, Sesel* (p. 438) > *Sassel, Sasel, Saisel; Schrader* (p. 441) > *Schlatter; Franc. Cuère* (p. 454) > *Franc. Coire*; *Plesur, Prasură* (p. 472) > *Presul, Präsura*; *Amplesur* (p. 473) > *Amplasur.*

V. În ce privește terminologia, am intervenit în cazul unor **expresii tautologice**, ca *nume toponimic* (p. 411, 418, 420, 421, 436, 459, 473 etc.) și *numire toponimică* (p. 419, 434, 447), pe care le-am corectat în substantive: *toponimic, toponim, nume topic,* respectiv *numire topică*.

VI. **Titluri de studii sau de periodice notate greșit**: *Die St. Gallischen Volksnahme* (p. 418) > *St. Gallische Ortsnamen und Verwandtes*; „Zeitschrift für romanischen Forschungen ” (p. 427) > „Zeitschrift für vergleichende Forschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen”; Jacquard, *Toponimie franceză în Elveția* (p. 438) > H. Jaccard, *Essai de toponymie. Origine de noms de lieux habités et des lieux dits de la Suisse romande,* Lausanne, 1906.

VII. O serie de **false dezacorduri** (de fapt, construcții curente în graiurile muntene), ca: *se adăpostea* (p. 423), *se întâlnește* (p. 424), *se ținia* (p. 452), *se poate* (p. 473), la pers. a 3-a pl. sunt corectate, în conformitate cu normele limbii literare și cu scrisul autorului cursului, în: *se adăposteau, se întâlnesc, se țineau, se pot.* De asemenea, am stabilit acordul corect în construcțiile: *de proveniență necontestat latine*

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

(p. 443), *dat fiind noțiunile* (p. 469), prin formulările: *de proveniență necontestat latină; date fiind noțiunile.*

VIII. **Erori de conținut**, modificate ținând seamă de bibliografia la care se referă Ov. Densusianu sau pur și simplu de fapte[6]: „Petersen [...] susținea că *codru* e un element preromanic. Cred, totuși, că nu putem primi această idee" (p. 427) > „Pedersen [...] susținea că *codru* e totuși un element romanic. Cred că putem primi această idee" ; „ … găsim un derivat direct din *albus* > *albulus, albula* > bergamascul *alboro*; însă sigur d. Meyer-Lübke pune un semn de întrebare, fiindcă se îndoiește de această derivație" (p. 446) > „ ... găsim un singur derivat direct din *albus* > *albulus, albula* > comascul *álbora*; însă d. Meyer-Lübke pune un semn de întrebare în legătură cu veneț. *álboro*, fiindcă se îndoiește de această derivație" ; „ persistența numai în retoromană a formei cu *o*, *versos*" (p. 460): [unul dintre cititorii exemplarului litografiat al cursului, pe care l-am consultat noi (vezi, pentru aceasta, *Nota asupra ediției*), a anulat cuvântul subliniat și a suprascris, cu creionul, forma *versus*. În realitate, cum rezultă din context, emendarea corectă ar fi trebuit să fie: *vorsus*]; „funcția de prepoziție a lui *davos* și *davont* (p. 461) > „funcția de adverb a lui *davos* și *davont*"; „Într-un text avem *gruma* cu înțelesul de „îngrămădire, grămadă (?)"[sic] (p. 467-468) > „Într-un text avem *grumura* cu înțelesul de „a îngrămădi, a face o grămadă" ; „E lat. *gurga*, formă feminizată, + *itta* > *gurgitta*: fr. *gorge*, it. *gorga*" (p. 470) > „E lat. *gurga,* formă feminizată [din *gurgĕ, -itis* s.m.,] păstrată în fr. *gorge*, v. it. *gorga*; iar *gurga* + *-itta* >*gurgitta*"; „silaba inițială era *go-*; însă datorită imixtiunii cu alte forme, *go-* > *jo* (p.471) > „silaba inițială era *ga-*; însă datorită imixtiunii cu alte forme, *ga-* > *go*".

IX. Unele **formulări telegrafice**, explicabile în cazul notelor de curs, au fost dezvoltate, cu mențiunea însă că **toate** completările noastre au fost încadrate în paranteze dreptunghiulare. Astfel, secvența: „ „*Clisura*" e și la noi = *clusura*" 422, 424, 441, 460.

X. **Formulări** evident **improprii,** cum sunt cele culese mai jos cursiv, au fost corectate precum urmează: „Etimologia dată [...] pentru numele comun [...] și pentru *cel toponimic* retoroman" (p.420) devine „ ... și pentru toponimul retoroman"; „sau *că* de departe avea aspectul de a fi în patru colțuri" (p. 428) devine „sau care de departe..."; „primind sufixul -icia, *au înmulțit* primele derivate" (p. 453) > „...s-au amplificat primele derivate"; „[Davos...] *situație* climaterică" (p. 458) >„ ... stațiune climaterică"; „o aceeași transformare fonetică" (p. 466) > „aceeași transformare fonetică"; „E un caz de perzistența unei forme latine" (p. 466) > „ ... de persistență a unei forme latine"; „ce-i *dreptul*" (p. 466) > „ce-i drept"; „urme de păstrarea nu a simplului *grumus*" (p.467) > „urme de păstrare nu a simplului *grumus*"; „o extensiune mai întinsă" (p. 467) > „o extensiune mai mare"; „slavic *gromada*"(p. 469) > „slavicul *gromada*"; „Partea I" (p. 470) > „Partea întâi"; „forma I" (p. 473) >

[6] A se vedea și notele la text.

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

„forma întâi”; „numele toponimice [...] sunt foarte răspândite în toate *toponimiile* de pe teritoriile romanice în general”(p. 473-474) > toponimele [...] sunt foarte răspândite în toate teritoriile romanice în general”.

XI. **Erorile grafice, ortografice și de dactilografiere** au fost corectate tacit. În acest cadru, apreciem ca eroare de dactilografie structura „forme tipice” (p. 412) în loc de „forme topice”.

Am anulat parantezele drepte care încadrează fraza: „Românescul *sălcet* poate fi derivat de la *salce*, dar poate și din forma latină” (p. 436). În expunerea din pagina citată, parantezele nu au justificare.

INDICE LEXICAL

Albaneză
Karpë 38
kodrë 28, 29

Aromână
Arsa 35
Aruncu 31
Arunga 31
căprăreadză 36
căprăreatsă 36
gărgal 41
gărgălan 41
gârgânar 41
grumur 22, 40
Runcu 31
Rúncu 31
Rungu 31
zgurńire 39

Catalană
bover 36

Franceză
ablette 17, 34
Alpe 35
Ars 35
arseure 17
Arson 35
arsure 17, 35
basoche 25
biche 24
boier 36
chamois 12, 27
Chamois 28
Chamossaire 28

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

Chavril 26
Chevril 26
Clos 26
Cloux 26
Cluds 26
Cluse 26
Coire 18, 36
Coron 28
coron 29
gorge 23
Gourze 40
grumeau 22, 40
joug 29
jumeau 21
Les Gémines 39
Les Ronques 30
s'agrümá 39
s'agrumí 39
Saisel 15
Salettes 32
Sasel 15
Sassel 15
Saulcy 32
saule 32
saussaie 32
touffe 29
Vacheresse 36

Germană
Albala 34
albe 35
Albula 34
Albulapass 34
Albulatal 34
alp 35
Chur 36
Elbala 34
Elbe 34
Gams 27
Gemse 27
hari 37
heri 37
juppe 30
žup 30

Italiană
`albe 35

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

álbora 17, 34
álboro 17, 34
`alm 35
`alpe 35
arsura 35
basalka 25
baselega 25
baselga 25
baserga 25
bazelga 25
bo(v)aio 36
camóss 28
camoscio 28
caprareccia 36
caprile 26
ciuffo 29
Coira 36
crap(p)a 37
crèpa 37
gargalozzo 41
gargarozzo 41
gargatto 41
gemello 39
giogo 29
gióv 29
ğip 30
giumela 21
ğob 30
gorga 23
grapa 37
grèpa 37
greppo 19
grumo 22
grumolo 40
ğub(a) 30
ğüp 30
gurgitta 23
kabril 26
kamoč
kamosa 27
kamus 27
Ronco 13, 30
ronco 31
rónch 31
salceto 32
saleč 32
Saleč 14

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

salice 32
saliceto 14
senč 10, 26
šenğ 10, 26
senğ 26
žüp 30
Latină
Albis 34
Albula 16
albula 16,17, 34
albulitta 17
albulus 17, 34
albus 17, 35
ardere 35
arsura 17, 18, 35
Arsura 17
arsus 17, 35
basilica 10, 25
basis 10
boarius 35
bos 35
bovaria 18, 35
bovem 18
bovariu(m) 18, 35, 36
*camox, -cem 12, 27
capra 11,18
capraria 18
caprariicia 18, 36
caprarius 36
caprile 11, 26
cerva 23, 24, 42
cervus 23, 41, 42
cingulum 10, 11
cingula 26
claudĕre 11, 26
clausum 26
clausura 26
codra 29
Codratus 29
cūria 18, 36
Curia 18
ecclesia 10, 25
El Run 30
ferrea 21
ferreum 21
ferreus 21, 39
ferrum 21

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

furca 11
*Furcatura 27
furcula 11
gemella 21
gĕmellum 21
gĕmellus 21, 39
gĕmĭnus 39
grumulus 22, 39, 40
grumūs 22, 39
grunio 40
grunium 40
gurga 23, 40
gurgĕs, -itis 23, 40
im 23
jenupere 13
jugum 12, 29
juniperus 30
mutilus 15
*muttilus 15
*muttus 15
*mutteus 15
*picceum 14
*picceus 14
*pīc(c)uleus, -um 31
*pīkkare 32
* pīccus 32
pīts- 31
porta 21
prehensura 23, 41
pre(n)sura 23
quadrum 12, 29
quadrus 28, 29
*quodru 29
quodrum 12, 28, 29
*Runca 30
runcare 13, 30
*Runcu 30
*runcus 13, 30
runcus 18, 31
salicetum 14, 32
Salicetum 32
salictum 14, 32
salix 14, 32
saxa 15
saxellum 15
saxum 15, 19, 32, 37
vacca 18, 36

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

vaccaria 18, 36
vaccaricia 18
vaccariciu 36
vallis 15, 16, 33
vastare 16, 33
vasti 16
*vastore 34
vastus 16, 33
vastorum 15, 16
versus 20
vorsus 20

Portugheză
boieiro 36
camurça 27
grumo 22
quoreesma 29
quorenta 29
Salzedo 32

Provensală
arsura 35
bovier 36
Camos 27
gemel 39
sauzeda 32

Retoromană
alp 34, 35
Alp 34
Alp Calmatsch
Alp Caschle 34
Alp de Giumella 39
Alpetta 34
Alp Nalps 34
Alp Sogn Martin 34
Alva 34
Alvier 34
Alvla 34
Alvra 16, 34
Amolasur 23
arsira 35
Arsoira 35
Ărsura 35
Arsüra 17, 35
Arsüra cun Cua 35
Arsüras 35

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

Arsüraset 35
Arsüratscha 35
Arsürellas 35
Aua de Giep 30
Baselgia 10, 25
baselgia 25
Begl Tgamotsch 28
Blecs digl Giop 30
Boairo 18, 35
boar 36
Bosch Crappasc 37
Botta 35
Buaira 35
Buera 35
Cader(s) 28
Camosc 28
Camuotscha 28
camutsch 28
carè 36
Carpatsch 37
Carpegls 37
Carpels 37
Carpettels 37
Carpogls 37
cavrer 36
chamuotsch 28
chavrer 36
Coderr 29
Codroip 29
Corpatsch 37
Crap Alv 37
Crap Camutsch 28
Crap Curè 36
Crap di Camosc 28
Crap digl Tgamutsch 28
Carfil 27
Cavril 11, 27
Churiae 36
claus 26
Cleis 26
Clesura 26
Cleus 26
clis 26
Clis 26
Clisura 26
Clius 26
Cliusa 26

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

Clois 26
clos 26
Clus 11
clus 11, 26
clüs 26
Clüsa 26
Clusera 26
clusura 11
Clusura 26
Clüsüra 26
Coera 36
Coira 36
Coria 36
crap 19, 37, 38
Crap 37
Crapalv 37
Crap Combras 37
Crap da Bravuogn 37
Crap da Flem 37
Crap Fraissen 37
Crap Glaruna 37
Crap Grisch 37
Crap Luther 37
Crap liuna 37
Crap löng 37
Crap lung 37
Crap Masegn 37
Crap Nair 37
Crappa 37
Crappa Grossa 37
Crap Sassiala 37
Crap Ses 37
Craps Gross 37
Crap Sogn Gion 37
Crap Surcombras 37
Crap Tgietschen 37
čub 13
Cuéra 36
Cuira 18, 36
cuira 19
Cuoira 36
Čup 12, 13, 29
Curia 36
Dalp 34
Darsüra 35
davant 38
davaunt 38

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

davó 38
davon 38
davont 20, 38
davos 20, 38
Davos 19, 20, 21, 38
Davos Baselgia 38
Davos ora 38
davóus 38
dschimels 39
Enta Saissafratga 37
Ferporta 21, 38
fiergia 21, 39
Furca 27
fuorcla 27
Furcla 11
furcla 11
furcletta 27
Gamatsch 12, 27
gamatsch 12
gargatta 41
Gargatti 41
giuf 29
Giumel 21
Garğett 22
garğett 23
Geppa 30
giargiatta 41
Giargiatta 41
Gieb 30
giep 30
Giepa 30
Giepia 30
Giob 30
Gioc 30
Giop 30
giouv 29
Gioppa(s) 30
Giuppa 30
Glasür
Gorğett 22
gorğett 23
giuf 29
Giumella 39
Giüp 30
Giüsüra 26
giuv 29
God Arsüra 35

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

ğok 30
ğop 30
Gorga 40
Grappel 37
Gräppelen 37
Grappelfirst 37
Grep 37
grep 37
Grimmels 39
Grip 37
grip 37
grugn 40
Grum 22
Grüm 39
Grumel 39
Grümel 39
Ğup 29
Gurg 40
Impersura 41
Jarjatta 41
Joccas 30
Juggahalda 30
Juppa 30
kamuotsch 27
kamuts 27
Klus 26
Klusalp 11,26
krap(p) 19, 37
krepo 19
kyamorts 27
lan Gargotta 41
Lasür 26
motta 33
muot 33
muts 15
mutsch 15
Nalps 34
Parseira(s) 41
Parsira(s) 41
Parsoira 41
Perseira 41
pez 31
Pez 31
Pez Avat 31
Pez Bargia 31
Pez Calandari 31
Pez Darlun 31

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

Pez Denterglatschers 31
Pez Durschin 31
Pez Git 31
Pez Mundaun 31
Pez Rodund 31
Pez Tgietschen 31
Pez Tumpriv 31
Pez Valrein 31
pits 31
Piz 13, 31
piz 14, 21, 31
Piz Bargias 31
Piz Chachagn 31
Piz Curvér 31
Piz Cotschen 31
Piz da Sterls 31
Piz Giumei 39
Piz Gümels
Piz Padella 31
Plan Buer 35
Plan da la Jocca 30
Plan d' Arsüra 35
Plan digls Giops 30
Plaun dals Chamuotschs 28
Plaunca Tgamos 28
Plaun d'Arsüras 35
Plessur 41
porta 21
Praseira 41
Prasera dadens 41
Prasiras 41
Präsura 23, 41
Pre da Giüp 30
Presul 23, 41
Pursiras 41
Quäder 28
Quader 12, 28
Queder(s) 28
Quadra 28
Quadru 28
Rangs 30
Rongs 30
ronk 30
run 31
runc 31
runca 31
runch 31

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

Run dil Prè 30
Runcs 30
Rung 13
Runk 13
Run Liung 30
Run Pervenda 30
Saissiel 32
Salec 32
Saleg 32
salesch 32
salet 32
Salet 32
Saletg 32
Saletga 32
Salez 14, 32
Sáleza 32
salisch 32
salsch 32
Salva Camos 28
Sass Chavrer 36
Sassal 32
Sassel 32
Sassela 15, 32
sassela 32
sassiala 32
Sassiala 32, 33
Sassiel 32
Schimellas 39
Schumiala 39
Sch(u)mials 39
schumials 39
sclusett 26
sclusott 26
sessiala 32
Sil Gir la Crappa 37
Sill'Alp da Schluein 34
Sill'Alp Plaun 34
Sisseala 32
Sissi 32
Sissil 32
smuttar 33
sura 26
Sur Crap 37
Sursassiala 32
Sut Crap 37
Sutsassiala 32
Tavau 38

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

Tavo 38
tgamutsch 28
tgamoss 28
tgimutsch 28
tscharva 42
tschef 29
Tschengel 10, 25, 26
tscherva 42
Tscherva 23
Tsch(i)erv 42
Tschierva 42
tschif 29
tschof 29, 30
Tschoffa 30
tschüf 29
Tschup(p) 29
Um Crap 37
Ursaregls 35
Ursyrás 35
vacca 36
val 33
Valauta 33
Valbeala 33
Val Buäira 35
Val Buera 35
Valdavont 20, 21
Valdavos 20
Val dil Crap 33
Valfastur 33
Val Medel 33
Val Müstair 33
Valmutsch 33
Valschmutt 15, 33
Valvastur 15, 33
Varchlusa 33
Vasturbach 33
Verclisa 26
yof 29

Română
Alpi 17, 34
Arsătura 35
Ars(ul) 35
Arsura 35
arsură 17, 35
Arșicioara 35
Arșiștea 35

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

Arșița 35
arșiță 17
biserică 25
Biserică 25
boar 35, 36
Boarul 36
Capra 27
căprăreață 18, 36
Căprioara 28
Căprioarele 28
Căpriorul 28
Carpați 38
cearbă 42
Cerboaia 42
Cerboaica 42
cerboaică 24
cerboaie 24
Cerboanele 42
cerboanie 24
Chinga 26
chingă 26
ciută 24
Clisura 11
Clisură 26
codru 12, 28, 29
Codru 29
curătură 31
Furca 27
Furcăriile 27
Furcătura 27
Furcitura 27
Furcșoara 27
furcătură 11
gârcălód 41
gârcliód 41
gârgăloț 23, 41
gârgoloț 23, 41
geamăn 39
Geamăna 39
Geamănul 39
Gemen 39
Gemena 39
gorgan 40
grămadă 40
Grui 40
grum 39
grumud'eu 22, 40

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

grumul'eu 22, 40
grumur 39
grumura 22, 39, 40
jep 13
jepi 13, 30
Jepi 30
Jepii 13
jneapăn 13, 30
jug 29
laz 31
oaș 31
Păcuiul 32
Piciorul Jereapănului 30
Picoșul 32
picúi 32
Picui(ul) 31
Picuieț 32
Picul 32
pisc 14, 31
Porțile de Fier 21, 38
Runc 13,31
runc 30, 31
Runculețul 31
Runcurelul 31
Runc(u)șor(ul) 31
salce 14
Salcia 32
Sălceni 32
sălcet 14, 32
Sălcina 32
Sălcioara 32
Sălcuța 32
secătură 31
stâncă 15, 32
vale 15
Văcare 18
Văcarea 36
văcăreață 18, 36
Văcăreni 36
Văcărești 36
Văcăria 36
Źugu 29

Sârbă
Gorna Karpa 38
gromada 40
grumen 40

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)

Karpata 38

Slavă
stěna 32
stěnka 32

Spaniolă
boyero 36
gamuza 27
grumo 22

BDD-A30413 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:29:03 UTC)